

A black and white photograph showing a person in a suit holding a document. The person's hands are visible, with a ring on the left ring finger. The document is held over an open filing cabinet drawer filled with many papers. The text "Illinois U Library" is overlaid on the document.

Illinois U Library

BYGGMÄSTAREN

1951

TIDSKRIFT FÖR ARKITEKTUR OCH BYGGNADSTEKNIK

Effektiv isolering

mot vatten och fukt
med SILIX-puts i lager-
rum, källare, pannrum,
hissgropar m. fl.

SILIX finns för alla tätningsproblem:

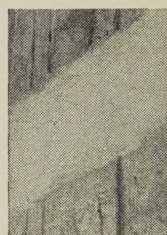
Tätputsning när vatten ej
tränger på under hårdnandet

SILIX nr 1

Undervattensgjutning

SILIX nr 3

Tätning mot direkt
inträngande vatten SILIX nr 2, 3, 4 el. 4a

Silix

Råd och förslag - Entreprenader - Leveranser!

INGENIÖRSFIRMAN PEHR ENGWALL AB

Specialfirma för isoleringsteknik. Nybrokajen 7, Stockholm. Tel. 21 07 15, 21 07 20

AUKTORISERADE FÖRSÄLJARE OCH NEDERLAG:

Dickson & Sjöstedt AB, Göteborg
Herbert Björling AB, Malmö
AB A. Huse & Co, Karlstad
O. Svengren & Co AB, Eskilstuna
E. Appelqvist AB, Falun

AB Kolimporten-Laurents, Sundsvall
Västerås Nya Murbruks AB, Västerås
AB Ludvig Lundins Järnaffär,
Katrineholm
AB Wolrath & Co, Uppsala

Byggnadsvaru AB Sylvan
& Qvibellus, Hälsingborg
AB John Utterström,
Skellefteå
Nordemalm & Co, Örebro

BYGGMÄSTAREN

TIDSKRIFT FÖR ARKITEKTUR OCH BYGGNADSTEKNIK

ÅNGEN

16

2 AUGUSTI 1951

Organ för Stockholms Byggnadsförening, Svenska Arkitektföreningen, avd. av Svenska Teknologföreningen. Kungsgatan 32, Stockholm. Tel. 23 31 05. Postgiro 3124.

Redaktörer: Civilingenjör svr Gunnar Essunger och arkitekt SAR Tore Virke • Redaktionssekreterare: Arkitekt SAR Hillevi Svedberg • Redaktionskommitté: Arkitekt SAR Hakon Ahlberg, civilingenjör svr Harry Bernhard, arkitekt SAR Holger Blom, ingenjör Eric Forss, civilingenjör svr Gösta Lundin, arkitekt SAR Göran Sidenbladh • Redaktionsombud: Dir. Victor Bährner, Malmö, länsarkitekt Ebbe Borg, Malmö, arkitekt SAR Gunnar Hoving, Göteborg, arkitekt SAR Owe Svärd, Göteborg • Ansvarig utgivare: Arkitekt SAR Moje Bergström • Byggmästaren utkommer med 26 häften om året • I tidskriften gjorda uttalanden stå för författarnas räkning och äro endast om så anges att anse som uttryck för ståndpunktstagande av någon av de föreningar, som utge tidskriften.

Abonnementspriser för helår

	Sverige Finland	Danmark Norge	Övriga utlandet
Enstaka lösnr.	25: —	—	33: —
Enstaka lösnr. + bundet ex. i klotband	40: —	—	50: —
Enstaka lösnr. + bundet ex. i halvfr. band	50: —	—	60: —

INNEHÅLL

DK 725.23 (487.1)

Arkitektur i Nacka. Byggmästaren 30 (1951) nr 16, sid. 257—276.

Byggnadsförslagen presenteras med ritningar, perspektivskisser och motografier samt prisnämndsutlåtanden sid. 262—272.

De artiklar behandlar tävlingen ur olika synpunkter:

BERG, HANS: Synpunkter på en kontorstävling. Sid. 257—258.

BERG, LENNART R.: Kontorsorganisatörens synpunkter. Sid. 259—261.

BERG, FOLKE: Personalsynpunkter. Sid. 273—274.

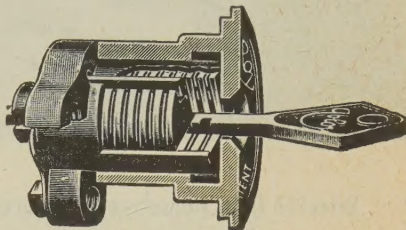
BERG, NILS OCH JELLNE, TORE: Synpunkter på byggnadskonstruktionerna i byggnadskostnaderna. Sid. 274—275.

BERG, AXEL: Synpunkter på ventilation och uppvärmning. Sid. 276.

Abloy

Världspatenterat
cylinderlås

- I särklass då det gäller nyckelvariationer och kombinationsmöjligheter
- I toppklass då det gäller hållbarhet och säkerhet
- Specialitet: Serie- och huvudnyckelsystem

Rådgör med vår expertis!

AKTIEBOLAGET LACTA SEPARATOR

Avdelning Abloylås

Sveavägen 98 Tel. 30 43 50, 31 68 15, 33 93 92
Stockholm

GUNNAR ASPLUND ARCHITECT

1885—1940

En engelsk upplaga av boken om Gunnar Asplund har utkommit. Boken är rikt illustrerad och försedd med bildunderskrifter på engelska och franska. Pris för halvklottband med guldsnitt och skinnfält kronor 70: —.

En utmärkt presentbok till utländska vänner.

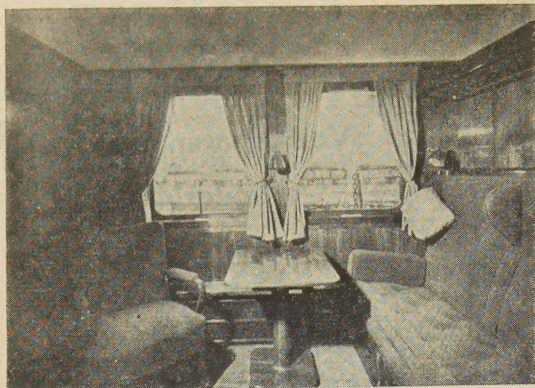
Säljes även på avbetalning

Rekvireras i bokhandeln eller direkt från

BYGGMÄSTAREN
FÖRLAGSAVDELNINGEN

Kungsgatan 32, Stockholm

Postgiro 3124

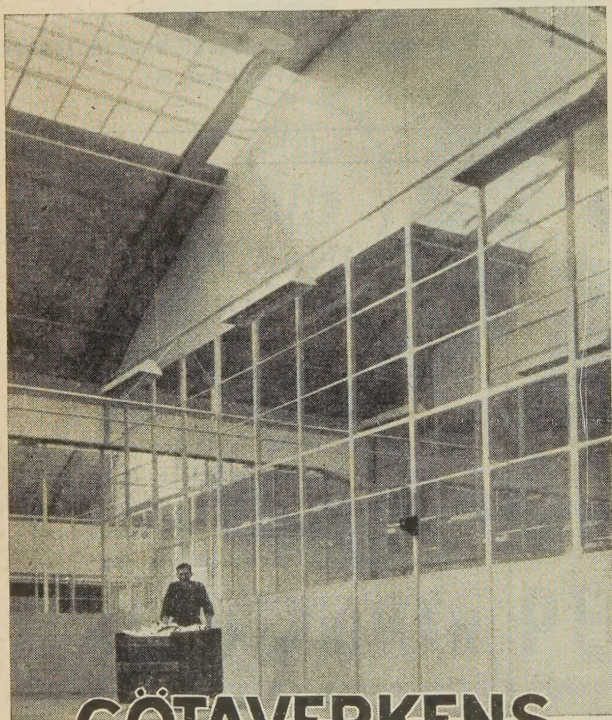
Interiör från personvagn levererad av

KALMAR

VERKSTADSAKTIEBOLAG

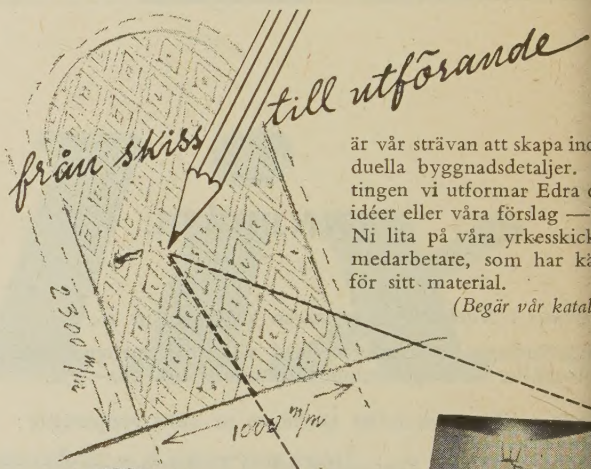
Aktiebolaget
Fritiof Jonsson
Stockholm

GÖTAVÄRKEN

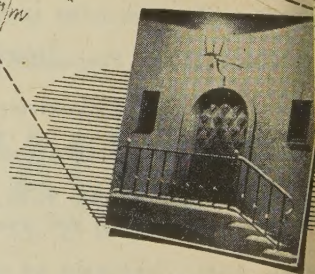
Ferro-

FÖNSTER
VÄGGAR
LANTERNINER

är vår strävan att skapa individuella byggnadsdetaljer. Antingen vi utformar Edra egna idéer eller våra förslag — kan vi lita på våra yrkesskickliga medarbetare, som har kännedom för sitt material.

(Begär vår katalog)

VÄRNAMO BYGGNADSSNICKERIE

Gust. Lindberg - VÄRNAMO - Telefon 101 64

BYGGMÄSTAREN

MAGAZINE FOR ARCHITECTURE AND BUILDING TECHNIQUE

SUMMARY

no. 16 1951 Page 257 - 276.

Organ of the Stockholm Building Association. Organ of the Society of Swedish Architects, section of the Swedish Technological Society.

Annual subscription: For Sweden, Denmark, Finland and Norway 25 Sw. Kr.; other countries 33 Sw. Kr. The fee can be sent by cheque through any bank.

Address: Kungsgatan 32, Stockholm, Sweden - Telephone number 2331 05

DK 725.23 (487.1)

COMPETITION FOR AN OFFICE BUILDING IN NACKA NEAR STOCKHOLM.

Byggmästaren 30 (1951) no. 16, p. 257 - 276.

The competition was arranged by the co-operative insurance company "Folksam" in Stockholm and comprised the planning of a new head-office building on a rock close to the entrance of the harbour of Stockholm. The "townscape" problems arising in the vicinity of the new building were also to be treated by the competitors.

First prize: "Quelque chose", by Sven Backström and Leif Reinius, SAR, p. 262 - 263.

Second prize: "Dominant", by Gustaf Lettström, SAR, p. 264.

Third prize: "Kontur", by Erik F. Dahl and Arne Strömdahl, SAR, p. 265.

Fourth prize: "Berget grönskar", by Nils Einar Eriksson, SAR, p. 268.

The following projects were purchased:

"En ros är en ros är en ros...", by Erik and Tore Ahlsén, SAR, p. 266-267.

"Folkarena", by David Helldén, SAR, p. 269.

"Opus 5", by Rune Lund and Alf Valentin, SAR, p. 270.

"Balans", by Lennart Tham, SAR.

A general survey of the competition is made by Hans Brunnberg, SAR, p. 257 - 258.

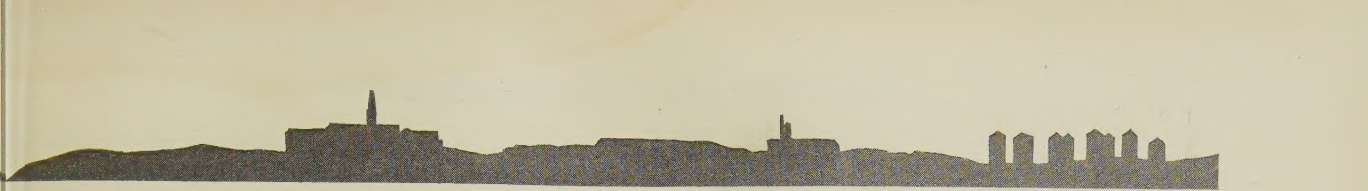
The solutions of the problem of organizing such a large office are treated by Lennart R. Rydin, p. 259 - 261.

The staff problems arising when moving the office outside the main city are discussed by Folke Odmark, p. 273 - 274.

A comparative survey of the building constructions and building costs of some of the projects is made by Nils Ranow and Tore Jellne, p. 274 - 275.

Ventilation and heating is dealt with by Axel Rosell, p. 276.

Projects to which no prizes were awarded are shown on pages 258, 271 and 272.

KONTORSHUS I NACKA

SYNPUNKTER PÅ EN KONTORSTÄVLING

DK 725.23 (487.1)

När ett efter svenska förhållanden mycket omfattande affärsföretag beslutar att flytta sitt huvudkontor från det centrala Stockholm till en av storstadens grannkommuner innebär detta i och för sig ingen ny idé. Det är emellertid ett av de första konkreta exemplen på en utveckling, som länge varit beramad och som, vad beträffar industrien, även omsatts i praktiken. För ett försäkringsföretag vars kontakt med allmänheten företrädesvis sker genom post och telefon torde en sådan belägenhet knappast innebära några affärsmässiga nackdelar och exemplet är utan tvekan efterföljansvärt. Dock får man hoppas att utvecklingen i denna riktning icke kommer att ske alltför brådstörtat. Erfarenheten visar nämligen att man under en övergångstid, som med nuvarande tröghet på bostadsmarknaden kan bli av avsevärd längd, får uppleva den föga rationella transportsituationen att samtidigt som förortsborna väller in till staden för att börja dagens arbete rinna en mäktig ström av stadsbor ut till förorterna för att befolka där belägna arbetsplatser.

För att minska trögheten i den önskvärda omgrupperingen torde med nödvändighet ett avsevärt bostadstillskott med tillhörande serviceorgan behöva nyetableras i anslutning till den nya arbetsplatsen.

Hur omsorgsfullt denna del av omflyttningsföretaget än förberedes så ligger det i öppen dag att avgången inom personalkadern kommer att bli högst avsevärd vid en så radikal förändring av arbetsförhållandena varom här är fråga. Det måste därför ligga företagsledningen varmt om hjärtat att genom lokalernas allmänna anordnande och genom extra trevnadsvärden göra den nya arbetsplatsen så lockande som möjligt; man har anledning förmoda att sådana synpunkter förutom de reklamässiga haft en viss betydelse vid valet av byggnadsplats för den nya Folksambyggnaden. Det fria läget med utsikt över Stockholms inlopp på höjdpartiet mellan Danvikens ålderdomshem och Fåfångans karaktäristiska silhuetter har onekligen stora möjligheter i sådana avseenden men ålägger å andra sidan byggherren utomordentliga restriktioner ifråga om grupperingen av de stora byggnadsvolymer. Man kan överhuvudtaget fråga sig om de särskilda krav av organisatorisk art, som äro förknippade med en modern kontorsbyggnad av denna karaktär, överhuvudtaget låter sig lösas på ett ur arkitektoniska synpunkter fullgott sätt på denna plats; den av starka ambitioner besjälade prisnämnden har knappast lämnat ett fullt entydigt svar på denna fråga och ännu mera oviss blir den som mera flyktigt tagit del av de 26 tävlingsförslagen. I varje fall fick den som besökte utställningen i avsikt att inhämta epokgörande nyheter inom kontorsbyggnadsområdet gå tämligen tomhänt därifrån. Ehuru

den här aktuella byggnadsfrågan genom tävlingen blivit tämligen uttömmande belyst måste man beklaga att den största utredning, som inom detta specialområde på många år kommit till stånd i vårt land, genom yttre faktorer blivit så hårt bunden.

Det förefaller sålunda ganska märkligt att endast två förslag upptagit tanken på kontorshuset i ett plan, nämligen Helldéns mycket väl genomarbetade och illustrerade amfiteater och det fint tänkta men sorgligt oavslutade och därför obelönade nr 24 »funktion reklam». Det moderna jättekontoret, där arbetet sinnrikt fördelats på ett större eller mindre antal rutinmässigt, efter löpandebandsprincipen arbetande avdelningar skiljer sig ganska litet ifråga om arbetets planering från den tempoarbetande industrianläggningen. Liknande behov av rörlighet i plan, transportanordningar och överblickbarhet gör sig gällande. Mera hänsyn till personalens trivsel och självkänsla än till rationella organisationsprinciper, liksom en viss bundenhet vid den av trängre tomtförhållanden påverkade traditionella byggnadstypen, ha härvid påverkat ställningstagandet. Det synes dock icke uteslutet att även kontorsorganisationen framtiden kan komma att påverkas av de lösningar beträffande störningsdämpande anordningar, trivselanordningar, personalvård etc. som inom industrien i och med en hårdare rationalisering och företagets tillväxt fått ersätta den känsla för arbetsinsatsens betydelse och gemensamhetskänsla med företaget, som kan påräknas under mera idylliska, ehuru okomfortabla arbetsförhållanden. Kunna dessa frågor lösas på ett tillfredsställande sätt finns skäl anta att kontorsbyggnadens allmänna utformning kan komma att i högre grad, än det genomsnittliga tävlingsresultatet visar, ändra gestalt. Utan att överskatta värdet av utsikten såsom arbetsbefrämjande faktor vill man ju gärna förmoda att de, som av demokratiska skäl avstyrka fördelningen av golvytan på en djupare och en grundare rumsfil för flera respektive ensamsittande personer, av samma skäl tilltalas av en så rättvis fördelning av utsiktsmöjligheterna som det Helldénska förslaget visar.

Mot det med första pris belönade förslaget har åtskillig opposition röjts; lösningen är onekligen en smula oväntad och, såsom på annat ställe i detta nr uppgivits, kontorsmässigt icke oklanderlig, men byggnadskropparnas skala och gruppering låter dem väl inpassas i miljön. Man har dock anledning att förmoda att silhuetten med de belyningsförhållanden som här råda, trots kropparnas gruppering i djupled kommer att bli allt för monoton.

Överhuvudtaget har man en känsla av att många av de förslagsställare, som av varsamhet mot stadsbildens arbetat med låga, horisontalt utbredda krop-

par av den stora byggnadsvolymen i stället tvingats att i landskapet införa en för detsamma främmande, alltför långsträckt och onyanserad horisontlinje. Denna effekt synes särskilt märkbar i tredje och fjärde pristagarnas förslag, där norrfasaden med obetydliga rörelser i plan förlagts tämligen långt fram mot klippkrönets sjöside (de väldiga sprängningsarbeten som är förenade med sistnämnda förslag förefaller dessutom tämligen tveklaktiga). Ur ovannämnda synpunkt lättare att acceptera är Ahlsénarnas bågformigt utbredda, mot nordsidan konvexa och kraftigt brutna byggnadslänga; det förefaller symptomatiskt, att detta förslag av alla belönade betraktats såsom minst acceptabelt ur kontorssynpunkt.

Det med andra pris belönade förslaget »Dominant», som genom sin livfullare gruppering har en mycket energisk och förmodligen en affärsmässigt verksam uppsyn i stadsbilden förefaller å andra sidan att fresta byggnadsplatsens arkitektoniska möjligheter alltför hårt.

Hans Brunnberg.

Ur tävlingsprogrammet:

Tävlingen avser att få fram det idémässiga underlaget för det aktuella områdets planering samt uppförande av kontorsbyggnad m. m.

Tävlingen har två huvudsakliga syftemål, dels att få fram en god planlösning och en funktionell byggnad för Folksam's kontor, dels att på bästa sätt tillvarata områdets möjligheter med beaktande av den tilltänkta byggnadens anspråksfulla läge i stadsbilden.

Det är av utomordentligt stor vikt, att vid planlösningen största möjliga hänsyn toges till en erforderlig rörlighet, så att omflyttningar och utvidgningar lätt kan ske utan allvarliga ingrepp i byggnadskonstruktionen.

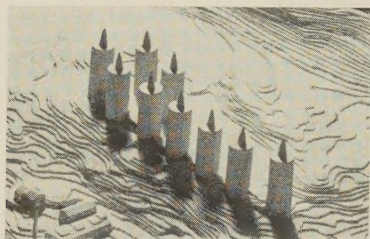
Det totala utbyggnadsstadiet, exklusive bergrum, beräknas omfatta cirka 25 000 m² våningsyta, varav till en början omkring 45 % kan hyras ut.

De för uthyrning avsedda utrymmena bör planeras på sådant sätt att de, vid ökat lokalbehov för inbjudaren, på ett smidigt sätt kan helt eller delvis tilläggas dennes kontor.

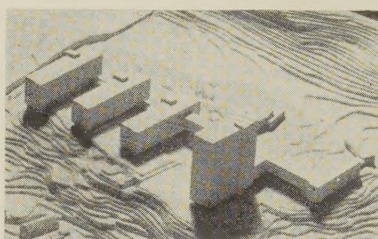
Frågor rörande fönsterdelning, rumsdjup, takhöjd, korridorsystem etc. hänger alla intimt samman och bör enligt inbjudarens uppfattning lösas i ett sammanhang. En förnämlig lösning av detta problemkomplex, tillräckligt redovisad i skisser med ev. beskrivning, kommer därför att betraktas som en stor förtjänst hos ett tävlingsförslag. Även sättet att lösa installationer för ventilation, värme och elektricitet liksom anordningar för intern transport av handlingar är av väsentlig betydelse för anläggningens funktion.

Till ledning för de tävlande kan nämnas, att en erfarenhetssiffror för våningsyta per person i anläggningar av hithörande slag är 12—15 m² (alltså inklusive korridorer, toaletter och övriga »allmänna utrymmen»).

Tävlingsobjektet kan tänkas få ett avsevärt inflytande på kringliggande områdens gestaltning. Tävlingsuppgiften omfattar därför även uppgörande av modell och silhuetskiss för ett avsevärt större område än det direkt aktuella. (Nedan visas en serie obelönade förslag).

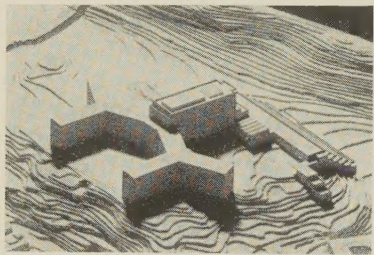
»Akropolis»

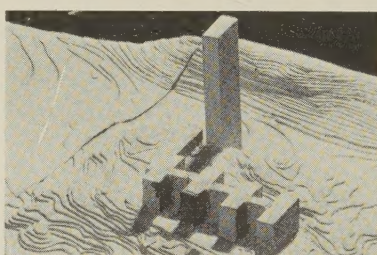
»Folksam över stan»

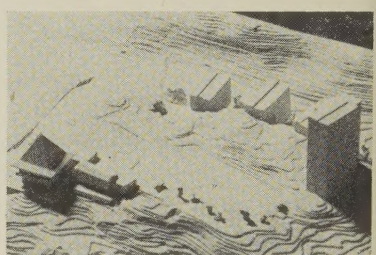
»Silhuett, två, tre»

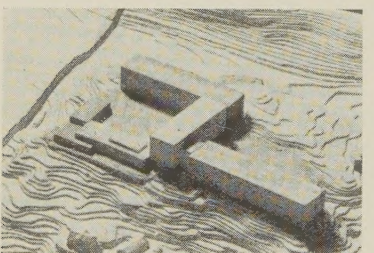
»Säkerhet framför allt»

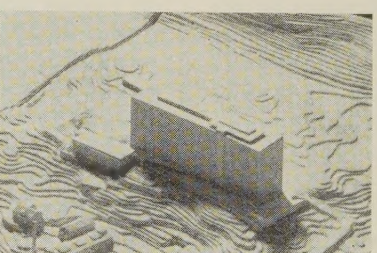
»Sam»

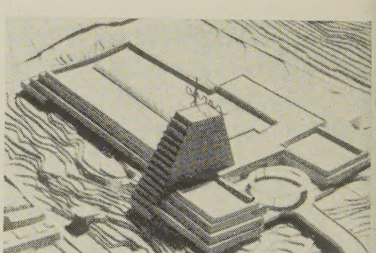
»För rytmens skull»

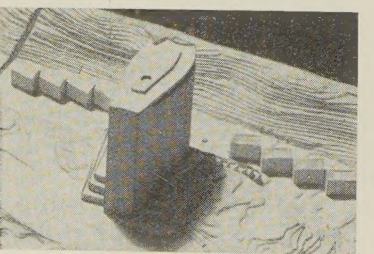
»La Citadelle»

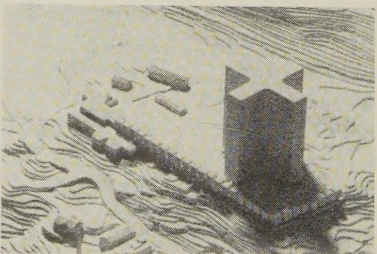
»Sesam»

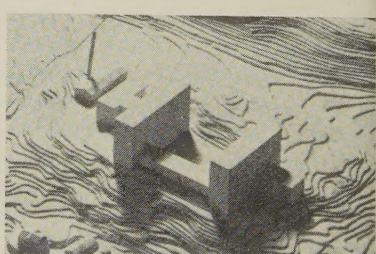
»Klas»

»Ararat»

»Maz»

»Tvillingarna»

Folksam administration

Folksam består av ett antal administrativa huvudenheter. Vissa av dessa har arbetsuppgifter, som direkt hänför sig till en eller flera försäkringsgrenar under det att andra har centrala arbetsuppgifter åt de nyssnämnda huvudenheterna.

Arbetet hos t. ex. Brand- och Livförsäkringsavdelningarna är uppbyggt kring ett par tre stora huvudrutiner, dels den som omfattar arbetsmomenten från det en ansökan kommer till huvudkontoret och till dess ett försäkringsbrev är klart att sändas till försäkringstagaren, dels den rutin som omfattar redovisning och kontroll av inkasserade premier och dels rutinen för försäkringsfall. Den första rutinen omfattar för livförsäkring ca 75 arbetsmoment och för brandförsäkring något över 100. Antalet arbetsmoment i de båda övriga rutinerna är också stort. Förutom de två huvudrutinerna finns ett flertal kortare rutiner av vilka flera har det gemensamt, att de innehåller många kontaktmoment med allmänheten per brev, telefon och personligt besök av försäkringstagaren.

De arbetskvantiteter det är fråga om är mycket stora och som exempel kan nämnas, att antalet till brandavdelningen inkommande ansökningar varierar mellan 400 och 700 per dag. I vissa fall i samband med helger rusar kvantitetssiffrorna upp i det dubbla och medför besvärliga toppbelastningar. Kravet på snabb behandling av ärendena är som alltid mycket stort då det gäller en överenskommelse eller ett avslut mellan den enskilde individen och ett företag. Som exempel kan nämnas att det i genomsnitt krävs 15 dagar att avverka de tidigare omnämnda 75 arbetsmomenten för att få fram ett livförsäkringsbrev.

För att på ett snabbt, smidigt och säkert sätt kunna hålla en sådan »leveranstid» som den nyss exemplifierade fordras dels en noggrann planläggning av arbetet och dels funktionella och tillräckliga arbetslokaler.

Programmet för tävlingen

I programmet utsäges att tävlingen har två huvudsakliga syftemål, dels ett rent funktionellt och dels ett estetiskt. En ytterligare i detta sammanhang betydelsefull förutsättning är, att byggnaden skall utformas så att Folksam undan för undan kan taga utrymme i bruk i den mån anstalterna växer.

Viktiga faktorer vid utformning av kontorsbyggnader

Det synes som om arkitekten vid planering av kontorsbyggnader har ett dominerande inflytande på utformningen. Det gäller därför att han väl sätter sig in i vilket eller vilka slag av administrativt arbete, som skall förekomma i byggnaden och i vissa fall, som nu beträffande Folksam, även bildar sig en uppfattning om arbetsgången i stort. Det torde utan tvivel vara så att kontorslokaler för t. ex. en bank,

en större resebyrå eller ett försäkringsföretag på viktiga punkter måste utformas helt olika just med hänsyn till de speciella administrativa förutsättningarna.

I det fall tomtområdet medger bör allra största hänsyn tagas till att våningsplanen göres så stora, att en omfattande arbetsrutin kan fullgöras inom ramen för ett plan. Likaså bör man inrikta sig på att om möjligt få två eller flera med varandra starkt korresponderande rutiner inom samma plan. Det visar sig att i allt administrativt arbete hur väl planerat detta än är, erfordras ett stort antal direkta personliga kontakter. Man bör sträva efter att dessa kommer till stånd i horisontalplanet i största möjliga utsträckning inom en och samma stora administrativa enhet. Å andra sidan måste också hänsyn tagas till att flera tjänstemän inom en stor arbetsenhet skall kunna på minst tidsödande sätt taga personlig kontakt dels med tjänstemän inom andra icke centrala arbetsenheter och dels med tjänstemän inom centrala enheter. I sådana fall torde kontakten lämpligast komma till stånd genom vertikaltransporter.

Distributionen av arbetspapperen underlättas i många fall avsevärt genom möjligheter till horisontaltransporter. Särskilt gäller detta i de fall då rutiner med många arbetsmoment uppläggas. De vertikala transporter — rörpost, störtningsskana eller bandtransportör — fordrar fixerade genomsläpp våningsplanen emellan och vid en omläggning av arbetsrutinerna kan det tänkas, att kostnaden för ändringar av genomsläppen eller upptagande av nya motagnings- eller avsändningsstationer blir så dyrbara, att man hellre försöker planera arbetsgången med hänsyn till de förefintliga transportanordningarna. Sådana hänsyn verkar i längden hämmande på utvecklingen av det administrativa arbetet och blir följaktligen dyrbart för företaget.

På många kontor av både äldre och yngre datum finner man ofta arbetsrum med avstånd från fönsterväggen till motsatta väggen på upp till 8 à 9 meter för att inte säga ännu mer. Under den ljusare årstiden händer det ofta, att man inte av sparsamhetsskäl men av någon obestämd känsla av samhörighet med ljusrikedomen utomhus låter lamporna förbli släckta i sådana stora arbetslokaler. Följden är att de längst bort från fönsterväggen belägna arbetsplatserna ligger försänkta i en halvdager, som man på intet sätt kan acceptera. En nackdel med dessa alltför långt från fönsterväggen belägna arbetsplatser är att de fordrar ständig artificiell belysning.

En viktig fråga är, vilket det rätta avståndet mellan fönstervägg och motsvarande vägg bör vara. Det är så gott som omöjligt att fastställa ett mått gällande under alla förhållanden. Men om man vid planering av rumsdjupet utgår från att det skall ges möjligheter att placera två skrivbord med en längd om 150 cm vardera omedelbart intill varandra, ca 25 cm avstånd från fönsterväggen till skrivborden för att

bereda plats för ev. högkantstransportör och 90 cm gångplats samt slutligen ca 95 cm för uppställning av förvaringsmöbler utefter motsatta väggen till fönsterväggen, erhålles ett värde om 510 cm.

Ett sådant rumsdjup kan givetvis tyckas vara i största laget för enmansrum i allmänhet men då det av flera skäl kan sägas vara önskvärt med samma djup för hela kontoret, torde det föreslagna värdet få anses vara det lämpligaste.

I förbigående skall blott erinras om nödvändigheten av att de tvärgående väggarna göres flyttbara.

De interna förbindelserna inom ett kontor sker medelst skriftliga meddelanden, på teleteknisk väg, genom ljussignaler samt direkta personliga kontakter. För distribution av skriftliga meddelanden användes dels bud och dels transportanordningar av tidigare nämnda slag. När ett kontorshus bygges, är det viktigt att arkitekten har klart för sig vilket transportsystem företaget lämpligen bör använda sig av. Efter våra förhållanden små och medelstora kontor torde i regel klara sig med budsändning. För de stora kontoren med långa arbetsrutiner torde högkantstransportbanan vara mest fördelaktig. I vissa fall t. ex. då ett kontor måste stå i kontinuerlig kontakt med flera varulager och antalet handlingar är förhållandevis stort, torde en rörpostanläggning vara berättigad. Installation av speciella transportanordningar utesluter givetvis icke en viss budsändning.

De övriga förbindelser, som kan påverka planeringen av ett kontorshus är de som sker genom personlig kontakt. Det är nödvändigt att arkitekten tar hänsyn till hur intensiva de personliga kontakterna är mellan olika befattningshavare så att i första hand personer inom arbetsenheter till vilka personer från många avdelningar skall vända sig med personliga besök kommer att placeras centralt och med den speciella utrustning av lokalerna, som kan anses nödvändig. Det kan t. ex. vara nödvändigt att planera hissar just med hänsyn till speciella kommunikationer. Persontransporterna inom ett kontorshus måste lösas med hänsyn till frågan om låg- eller höghus. Antalet in- och utsläppspunkter och ev. hissar eller trappor måste göras beroende av antalet personer, som skall släppas ut eller in vid vissa bestämda och relativt korta tidsperioder. I ett låghus kan man ordna med relativt många entréer medan höghuset fordrar koncentration till hisscentra. I detta sammanhang bör också problemet med kontrollen av in- och utpasseringar beaktas. Många in- och utsläpp kan fordra ett annat kontrollsystem än ett fåtal.

Omklädningsrummen kan antingen centraliseras till en eller ett fåtal platser inom ett våningsplan eller också decentraliseras. Den lösning, som kommer till utförande beror i viss mån på om ett företag har in- och utpasseringskontroll. Om cheferna för de olika arbetsgrupperna skall övervaka ankomst och avgång bör avklädningsplatserna förläggas decentraliserat i omedelbar närhet av arbetsrummen. På ett storkontor i Danmark finns inbyggda klädkåp till varje arbetsrum, vilket synes vara en god lösning.

Toaletter med ev. duschrum skall vara förlagda så att totala gångtiden från samtliga arbetsplatser till närmaste toalett inom hela våningsplanet blir den minsta.

Tävlingsdeltagarnas lösningar

Om man betraktar tävlingsresultaten med hänsyn dels till de speciella förutsättningarna, som gäller för Folksams administration och dels till de ovan framförda allmänna synpunkterna på planering av kontorsbyggnader, finner man några lösningar, som visar deltagarnas förståelse för dessa speciella problem. Andra deltagare åter har svävat ut i det blå utan någon som helst hänsyn vare sig till de allmänna eller speciella förutsättningarna. Slutligen finns några förslag, som innehåller djärva idéer, vars genomförbarhet och allmänna konsekvenser borde tagas upp till diskussion framför allt av dem, som arbetar med kontorsorganisatoriska problem.

Förste pristagarens förslag kan sägas vara en acceptabel och genomförbar om än ej ur kontorsorganisatoriska synpunkter helt idealisk lösning. Rumsdjupet är 5,0 m, vilket endast obetydligt skiljer sig från det tidigare framförda lämpligaste måttet. Omklädningsrummen och toaletterna är tillfredsställande placerade med hänsyn till våningsplanens utsträckning. Hissarnas fördelning är icke helt tillfredsställande. Man frågar sig, hur förslagsställaren bedömt frågan om de personliga kontakterna mellan de stora administrativa enheterna. Med hänsyn till det relativt stora område byggnaderna spänner över hade det varit önskvärt med ytterligare några möjligheter för in- och utpassering för företagets tjänstemän. I många fall får ett flertal nu onödigt långa gångvägar från den centrala entrén. Korridorerna förefaller vara tilltagna i mest generösa laget 3,0 resp. 2,20 m.

Arkivets placering och utformning är sådan att det ur arbets- och kontorsorganisatoriska synpunkter överhuvud taget ej kan diskuteras. Denna tillbyggnad torde endast ha sitt berättigande ur rent estetiska synpunkter. Emellertid finns andra arkivutrymmen placerade i direkt anslutning till de olika arbetsenheter, vilket gör, att denna feldisposition ej torde komma att inverka särskilt menligt på arbetets drivande.

Av de prisbelönta förslagen är »Dominant» ur kontorsorganisatorisk synpunkt ett av de tre riktigaste. Våningsplanen är stora och synnerligen väl-disponerade och det finns goda möjligheter att på ett enkelt och smidigt sätt tillgodose en administrativ enhets växande lokalbehov. Förslagsställaren har i sin redovisning visserligen tänkt sig en spridning av de administrativa enheterna i vertikal led, vilket man dock i detta sammanhang kan bortse från. Rumsdjupet är satt till 4,6 m och korridorbredden till 2,2 m. Det första måttet är i minsta laget och knappast tillrädligt.

Hissar och toaletter är väl fördelade under det att avklädningsrummen har centraliserats i alltför hög grad. Arkivfrågan är i sin helhet väl löst. Flera entrémöjligheter finns. Genom byggnadskroppens utformning ges de bästa möjligheter att anordna horisontella transportanordningar för handlingar.

»Kontur», belönat med tredje pris, breder ut våningsplanen i allra mesta laget och dessutom synes planlösningen heterogen på grund av de många avbrott alla gårdar orsakar. Omklädnings- och toalett-

Rummen är otillfredsställande fördelade. Hissarna får få, vilket med hänsyn till byggnadens ringa höjd får anses riktigt. Entréfrågan har fått en sådan lösning, att en del tjänstemän får en intern väg från entrén till arbetsrummet på inemot 80 m, vilket i många fall är direkt olämpligt. Kommunikationsmöjligheterna är överhuvud taget ej de bästa. Rumsdjupen varierar från 4,4 till 8,0 m. Det sista djupet återfinnes i arkivrum. Det kan starkt ifrågasättas lämpligheten av ett sådant arrangemang även om det gäller arkivrum.

Ett förslag, som kan rubriceras som ett av de tre bästa, är »Berget grönskar», belönat med fjärde pris. Särskilt intressant är lösningen med de tre taggarna, som smalnar av från basen mot spetsen. Detta har till följd, att man på ett osökt sätt erhåller varierande rumsdjup från 4,4 till 5,8 m. Följaktligen kan man med denna lösning som grund fördela rummen på ett mera differentierat sätt efter behov för en, två o. s. v. personer. De rum, som har ett djup av 5,8 m har fönster i tre väggar och torde med fördel kunna utnyttjas för centrala register, skrivcentraler och liknande. Omklädnings- och toaletterummen är tillfredsställande fördelade. Hissarnas antal är sju. Möjligheterna att snabbt släppa in och ut personalen vid rusningstider är goda. Våningsplanen är väl tilltagna även med hänsyn till expansionsbehoven. Förutom hissar finns möjligheter till vertikala kommunikationer genom väl utplacerade trappor. En nackdel med detta förslag är att möjligheterna att anlägga transportbanor för handlingar ej är särskilt bra, då man vid en sådan anläggning under dessa förutsättningar måste använda sig av två bandsegment, som kommer att bilda en vinkel om ca 90°.

Förslaget »En ros är en ros...» är i princip sänkbart. Rumsdjupen är två nämligen 4,0 och 5,4. Detta förhållande skapar särskilda svårigheter vid omDispositionering av lokalerna. Antalet hissar är för litet. Omklädningsrummen är f. ö. ej redovisade. Förslagsställaren har tänkt sig de administrativa enheterna förlagda till flera plan, vilket i princip är felaktigt, men man kan å andra sidan på samma sätt som i fallet »Dominant» bortse från detta.

Av övriga förslag är det särskilt två, som intresserar ur kontorsorganisatorisk synpunkt nämligen »Bonus» och »Sesam». I vissa avseenden skulle det även vara intressant att ta upp »Folkarena» till diskussion.

»Bonus» är, se sid. 271, cirkelrunt. Förslagsställaren har tänkt sig varje våningsplan fördelat i tre cirklar dels en yttre med ett rumsdjup om 4,0 m för tjänstemän i arbetsledar- och stabställning skall sitta, dels en mellancirkel, som upptager passagemöj-

ligheter samt en inre cirkel, där tjänstemän med arbetsuppgifter av mera rutinnässig karaktär skall sitta. Rummen i den yttre cirkeln begränsas av väggar, som når upp i taket. Arbetsplatserna i den inre cirkeln avgränsas genom väggar, som slutar ett stycke under taket. Någon vägg ut mot passagecirkeln finns däremot ej. I den yttre cirkeln finns 28 rum med en yta av 4×6 m. I den inre cirkeln får 120 tjänstemän plats. Bortsett från det klart odemokratiska i uppdelningen av våningsplanet på det sätt som redovisas, måste man konstatera att möjligheterna att ordna kommunikationerna på ett rationellt sätt är mycket goda.

»Sesam» är ett förslag, som är ytterst homogent och rationellt och det kan inräknas bland de tre bästa förslagen. Arbetsrummen ligger i varje våningsplan i två filer omkring en mittdel, som innehåller utrymme för arkiv-, konferens-, toalett- och omklädningsrum samt hissar. Rumsdjupet är något för stort tilltaget. Se plan nedan.

»Folkarena» är intressant så tillsvida som detta förslag laborerar med ett enda arbetsrum, som på grund av de topografiska förutsättningarna uppdelas i flera horisontalplan, amfiteatraliskt ordnade. I horisontalplanet avgränsas arbetsrummet genom låga mellanväggar, som möjliggör att tjänstemän i ett plan har fri utsikt mot sjösidan men ej insyn över arbetsplatsen i det framförvarande planet. Här i landet har vi haft en del lösningar, som gått i riktning mot mycket stora gemensamma arbetsrum. Dessa försök måste sägas ha slagit illa ut. Det intressanta i förslaget är avgränsningen mellan de individuella arbetsplatserna inom ramen för ett enda stort gemensamt arbetsrum.

Sammanfattning

Som en sammanfattning av intrycken av denna tävlan får man uttrycka en tillfredsställelse över att så relativt många av deltagarna på ett riktigt sätt tagit hänsyn till såväl Folksams speciella problem som de problem ett företag av denna storleksordning i allmänhet har. Stora omsorger har nedlagts på utformningen av anordningar, som tillhör personalvården. Ett förhållande, som kanske till stor del har sitt upphov i själva tävlingsprogrammet. Det är givetvis ett stort ansvar med att planera för en byggnad som denna, som skall vara allmänt representativ, arbets- och trivselsplats för så många människor under deras »bästa» timmar på dygnet och därtill en plats, där arbetet kan bedrivas rationellt.

Lennart R. Rydin.

»Sesam». Våning 8 tr. Avd. J.
Skala 1 : 1000.

Från Saltsjön.

»**Quelque chose**». Första pris, 12 000 kr. Arkitekterna SAR Sven Backström och Leif Reinius. Medarbetare arkitekterna SAR Bo Sundberg, Carl-Olof Deurell och Frederik Bjurström.

Förslagsställaren arbetar med olika kvadratiska byggnader med gårdar i mitten. De båda östligare disponeras för Folksam och de båda västligare för hyresändamål. Dessa byggnader i tre våningar med souterrängvåning, äro förlagda till bergets mera jämna platå. På krönet har förslagsställaren förlagt en byggnad inrymmande restaurang, föreläsningssal, klubbrum, etc. samt hotell. Framför anläggningen ligger mot sjösidan ett arkivtorn.

Fördelningen av byggnadsmassorna ger anläggningen en väl avvägd skala i förhållande till bergskonturen och omgivande bebyggelse. Byggnaderna med sina markerade horisontala linjer ansluta synnerligen väl till den rad av anläggningar som ger inloppets södra sida dess egenartade och tusande karaktär från Tre Kronor till Fåfängan och kompletterar stadsbilden på ett fullödigt sätt. Det vertikala arkivtornet ger en särskild accent åt de horisontala linjerna och möjlighet till reklam. Även an-

läggningens gruppering och fasader mot söder äro av god verkan.

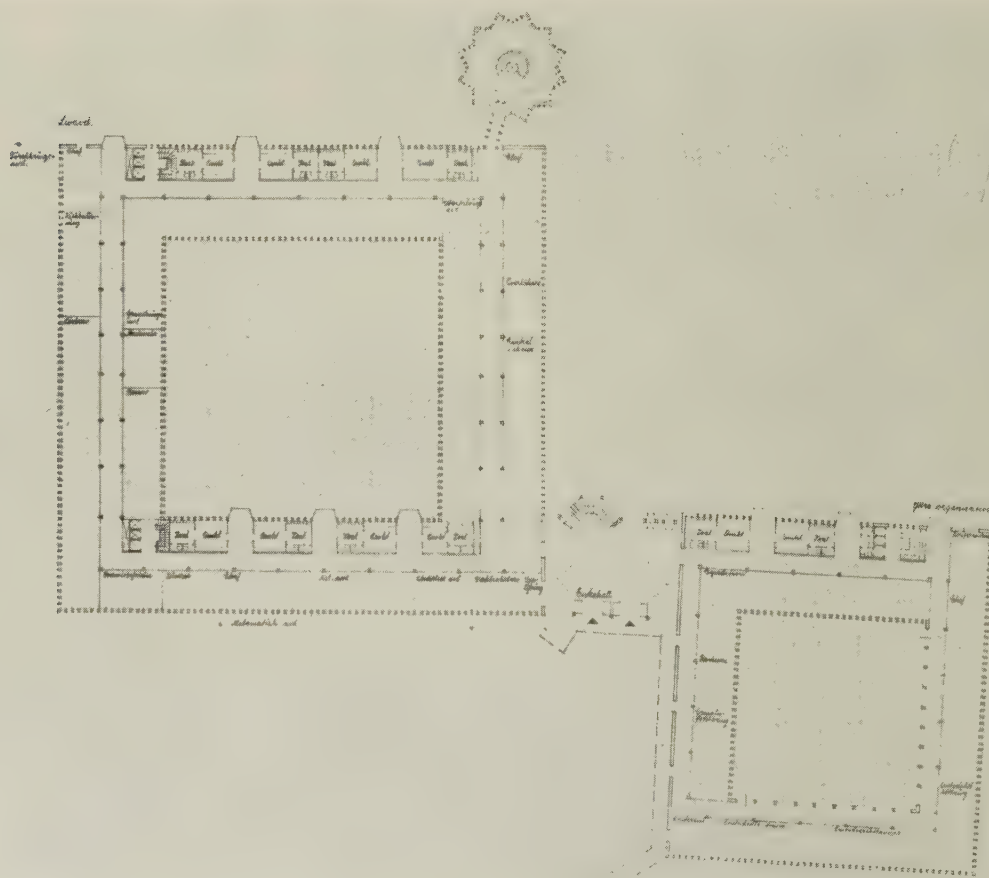
Anläggningen når man dels genom en rulltrappa från söder, dels genom en körväg i huvudsak i samma läge som nuvarande, dock med förbättrade lutningsförhållanden. Från söder har man härjämte tillgång till berggrum, parkering, förråd m. m. Entrévägarna äro godtagbara.

Genom kvadraternas gruppering erhålles friytor med intressanta utblickar över Strömmen. De kvadratiska skyddade gårdarna synas vissa årstider erbjuda särskilda trevnadsvärden, men infarter äro icke redovisade.

Planläggningen är redig och den inre dispositionen avspeglar sig klart i det arkitektoniska anslaget. De begärda utrymmena äro summariskt redovisade, men med hänsyn till möjligheterna till förskjutningar avdelningarna emellan, och då ytorna synas tillräckliga, bör detta ej tillmätas större betydelse. Gemensamhetslokalerna på bergets krön med klubbrum, restaurang m. m. ha grupperats på ett intressant sätt, och restaurangen har möjlighet till utsikt såväl mot dalen i söder som mellan byggnaderna mot Strömmen.

Bebyggelsen på höjden öster om Danviks Hem med sin kristalliniska uppbyggnad är principiellt av intresse.

Entréplan. Skala 1:1000.

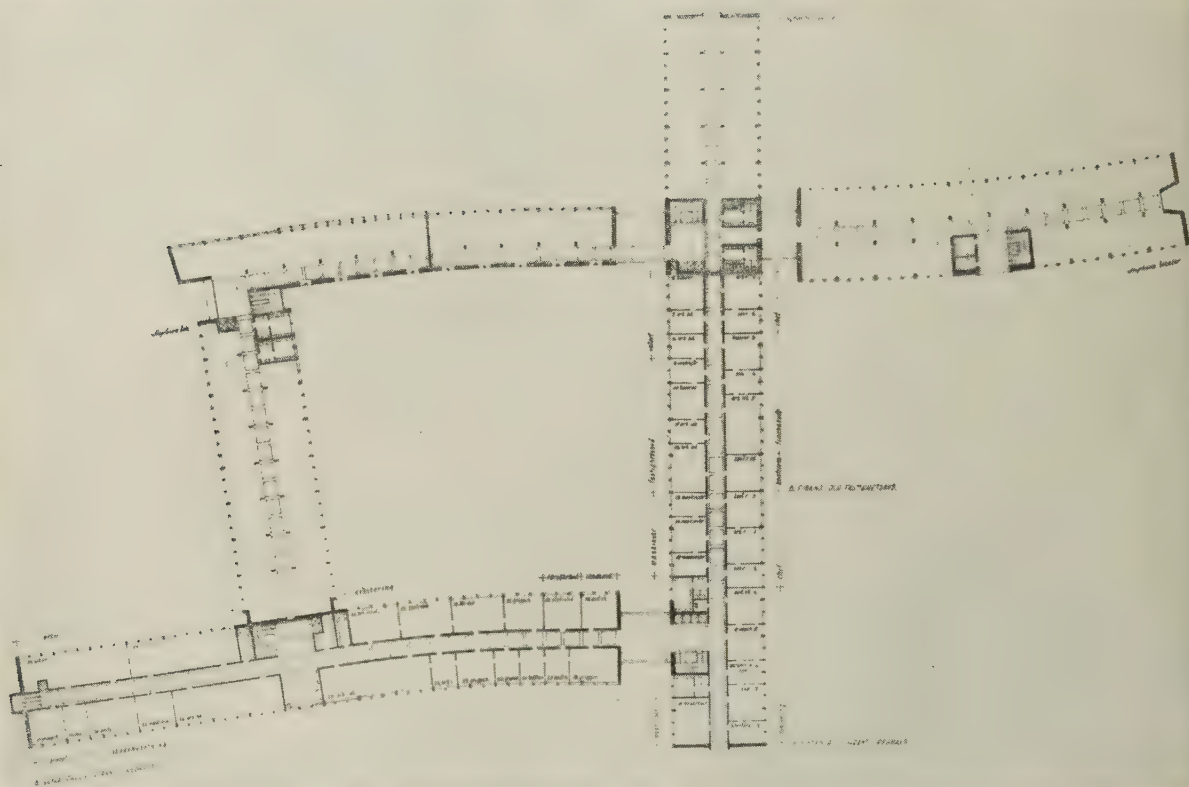

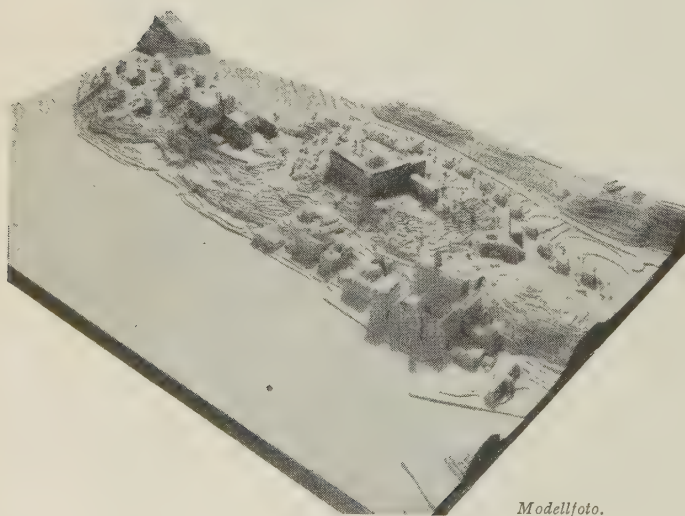
Modellfoto.

Från Saltsjön.

Våning 3 trappor. Skala 1:1000.

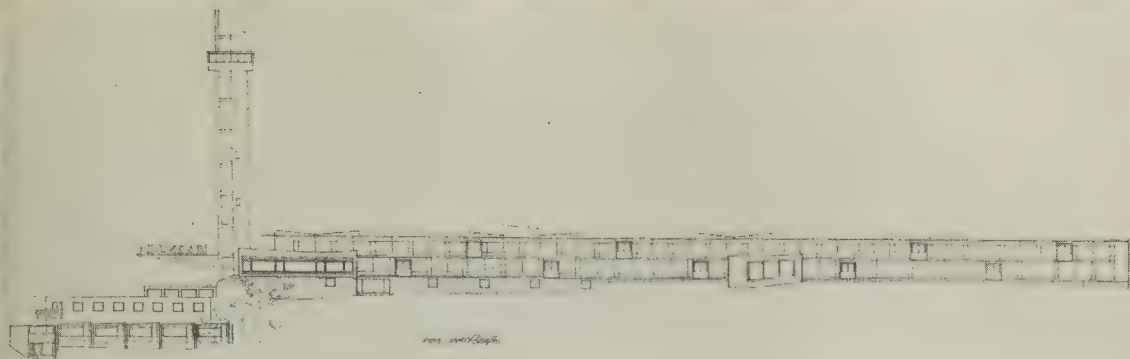

Modellfoto.

»Dominant». Andra pris, 8 000 kr. Arkitekt SAR Gustaf Lettström. Medarbetare: arkitekt Raymond Tschudin, civilingenjör SVRFolke Jacobsson, ingenjörerna Bernt Sahlström och Jan Ahlqvist.

Mot sjösidan arbetar förslagsställaren med ganska uppdelade, ehuru väl tunga byggnadskroppar på Finnboda-klippan. Själva Folksambyggnaden uppdelas i två kraftiga, vinkelställda längor. Denna mindre intressanta uppbyggnad berikas dock av lägre mer rörliga partier, varigenom byggnaden särskilt mot söder mjukare ansluter sig till terrängen. Entréerna till området äro väl lösta och en viss omväxling har uppnåtts genom läskyddade gårdar och öppna utsiktsplatser vilket innebär trevnadsmoment.

Kontoren äro förlagda utmed relativt långa mittkorridorer. De olika planen utgöra emellertid lagom stora enheter för dispositionen av Folksams avdelningar. Möjligheten att utvidga en avdelning genom att ta i anspråk uthyrbara lokaler är väl tillgodosedd. För besökande torde svårigheter inom byggnaden icke erbjuda större sambandet mellan hotell, restaurang, hörsal m. m. har väl tillvaratagits. Förslaget är synnerligen väl genomarbetat, ehuru fasaderna i sin utformning ha en något stel rytm, och tvekan kan råda om de föreslagna materialens praktiska användbarhet.

Fasad mot Saltsjön. 1:1000.

»Kontur». Tredje pris, 5 000 kr. Arkitekterna SAR Erik F. Dahl och Arne Strömdahl.

Anläggningen framträder från sjösidan som ett lågt horisontalkrön på klippan med en endast två våningar hög byggnad. Denna ansluter sig väl till klippans terrängformation. Som kontrast mot horisontalen föreslås ett minaretliknande utsiktstorn. Verkan i stadsbilden norrifrån förefaller att bli lugn och harmonisk. Från söder saknar däremot byggnaden ansikte och reklamvärde. Detaljbehandlingen av fasaderna är mer livfull, vilket skulle tyda på att avsikten främst varit att väcka intresse vid besiktning på nära håll. Den för uthyrning avsedda delen verkar icke organiskt sammankomponerad med det övriga och ligger för nära befintlig bebyggelse. Den är f. ö. summariskt redovisad. Likaså är det svårt att av tävlingsförslaget bilda sig en uppfattning om den tänkta bebyggelsen på Finnbodaberget.

Folksams kontorslokaler äro i huvudsak fördelade på tvåvåningsbyggnader, som kringsluta ett antal gårdar, individuellt och rikt behandlade i utformningen men svåråtkomliga för skötseln. Huvudentrén är placerad på östsidan, där persontrafiken förmedlats av paternosterhiss och en relativt kort rulltrappa. Man kommer upp i de olika våningarna via ett festligt galleri mot strömmen, från vilket trafiken förmedlas till de olika avdelningarna. För att skapa avbrott i de långa korridorerna, har förslagställaren förskjutit dessa genom att växla rumsdjup, vilket såsom tidigare framhållits medför vissa nackdelar. Avdelningarna fungera väl och kontakten med arkiv, personalrum m. m. är god. Hotell och restauranger äro anslutna till huvudentrén på östsidan och äro i huvudsak väl lösta. Som helhet innebär förslaget ett originellt och friskt grepp på uppgiften, och uppslaget bör ytterligare kunna utvecklas.

Situationsplan 1:2000.

Från rulltrappan mot huvudentrén.

»En ros är en ros är en ros...» Dubbelt inköp, 4 000 kr. Arkitekterna SAR Erik och Tore Ahlsén.

Förslagställaren har utbildat anläggningen som en sammanlänkad halvcirkelformig kedja av byggnader, som är uppställda på kolonner i bottenvåningen. Detta huvudgrepp har konstnärligt mycket stora förtjänster. Från sjösidan och Djurgårdssidan ansluter sig byggnaderna till klippans form och bildar en sammanhängande helhet, väl anpassad till terrängen och stadsbildens måttförhållanden. Från gårdssidan bildar byggnaderna en praktfull rundhorisont. Genom portiken öppnar sig utsikten över Stockholm och segelleden. Man måste emellertid vara medveten om att den föreslagna portiken med sitt komplicerade glasvindskydd kommer att medföra en avsevärd kostnad.

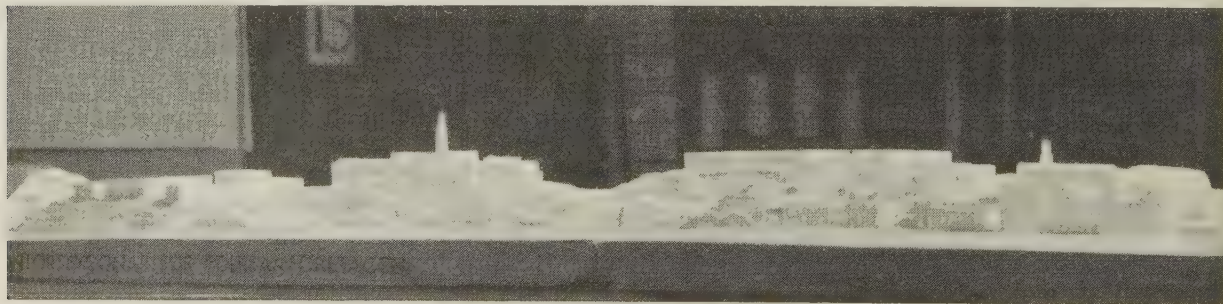
Byggnadens användbarhet för Folksam's kontorslokaler är behäftad med vissa brister. De ur utseende- och trivselsynpunkt intressanta avbrotten i fasadlinjerna binder rumsdispositionen och försvårar horisontalt bandtransportsystem. Förslagställaren har därför sökt finna en

lösning med vertikala transportörer, hopknutna genom en horisontal förbindelsegång i källaren. Denna lösning är i detta fall knappast lämplig, då transportererna huvudsakligen gäller kommunikation mellan rum i samma plan. De varierande rumsdjupen, som också är en konsekvens av den rika fasadartikuleringen, bidrar också, som ovan framhållits, till att i viss mån binda rumsdispositionen. De uthyrbara lokalerna ha i en del fall blivit alltför intimt sammankopplade med Folksam's lokaler. Gemensamhetslokalerna i anslutning till rulltrappan är oönsade till en kvadratisk entrébyggnad belägen på platån med en ur konstruktiv synpunkt mindre lämplig utformning. Entréerna är tillfredsställande lösta.

Förslaget är i sina detaljer relativt summariskt redovisat. Dess stora förtjänster må i första hand ses ur arkitektonisk synpunkt och med avseende på trivselsynpunkt inom och utom byggnaden. Risken är att en del av förslagets charm skulle gå förlorad vid en bortarbetning av de påtalade olägenheterna.

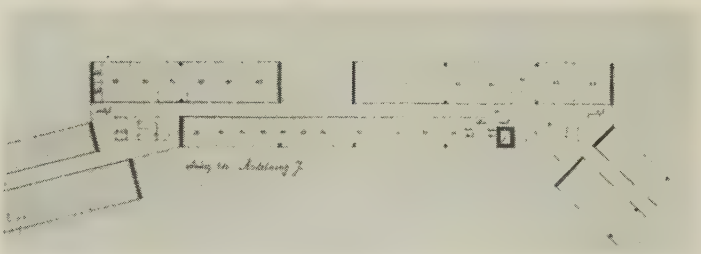
Ett par av de föreslagna byggnaderna ha ett mindre gott läge och ligga för nära äldre bebyggelse.

Modellfoto.

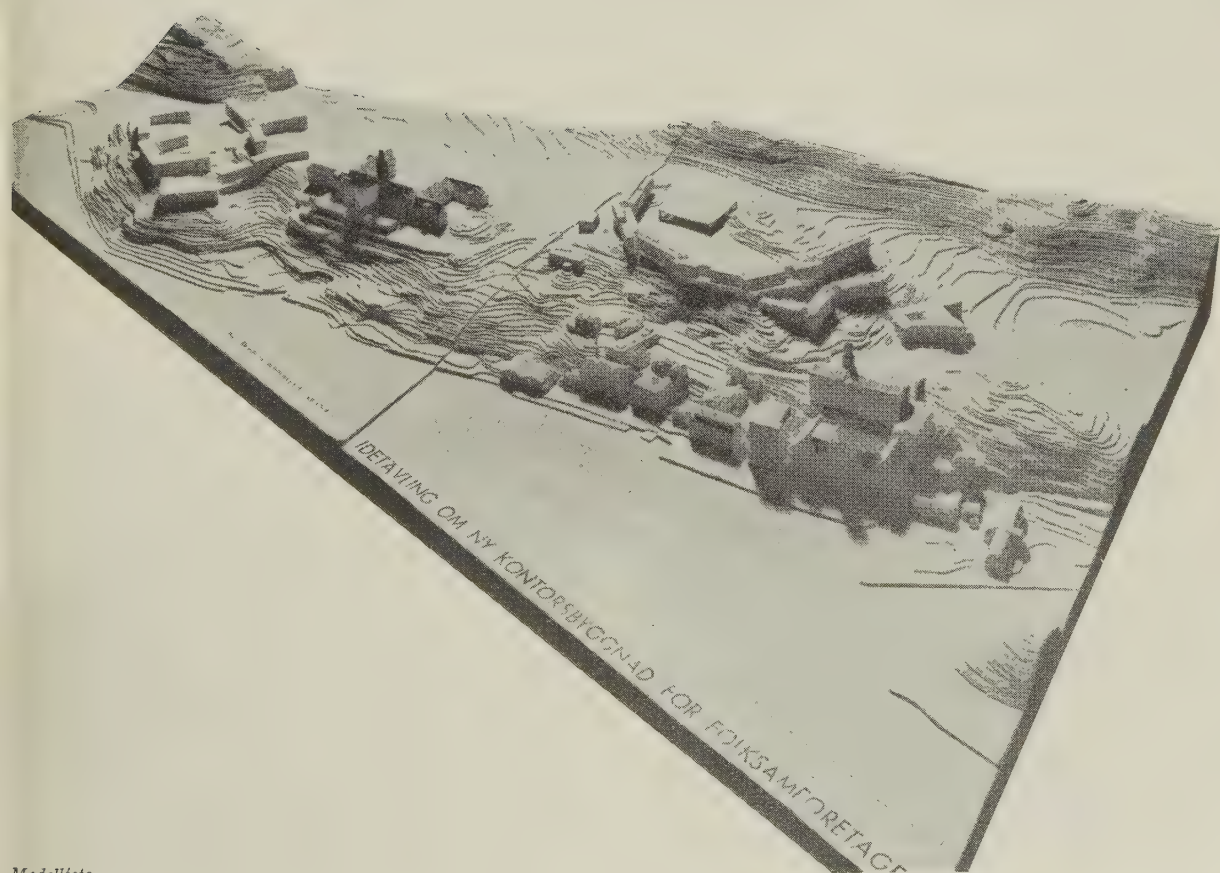

Från Saltsjön.

Våning 3 trappor. Avdelning J. Skala 1:1000.

Modellfoto.

»Berget grönskar». Fjärde pris 4 000 kr. Arkitekt SAR Nils Einar Eriksson.

Byggnadens läge i stadsbilden är i huvudanslaget ganska gott. Fasaderna mot norr och öster äro dock monotona och anläggningen är mot sjösidan alltför tung och onyanserad. Detta borde kunna avhjälpas vid överarbetning av förslaget, vilket i vissa avseenden visar stora linjer och inlevelse i uppgiften. Utformningen av entrévägarna och den omgivande terrängen med en skyddad park mot söder är av stort intresse, även om förslagställaren föreslår väl omfattande sprängningsarbeten. Restaurangen och den härintill belägna friluftsterrassens utformning är god och eliminerar något av torrheten i kontorsbyggnadernas fasadbehandling. Förslagställaren har gjort en ur kontorsteknisk synpunkt rationell lösning med stora sammanhängande väningsytor väl lämpade för ett kontor av Folksams karaktär, och där transportsystemen för såväl anställda som handlingar ha en lämplig utformning. Vissa omplaceringar av trapphus kan betydligt förbättra möjligheterna till en effektiv kontorsorganisation.

Bebyggelsen å berget vid Finnboda är välstuderad, men innebär måhända ett väl hårt utnyttjande.

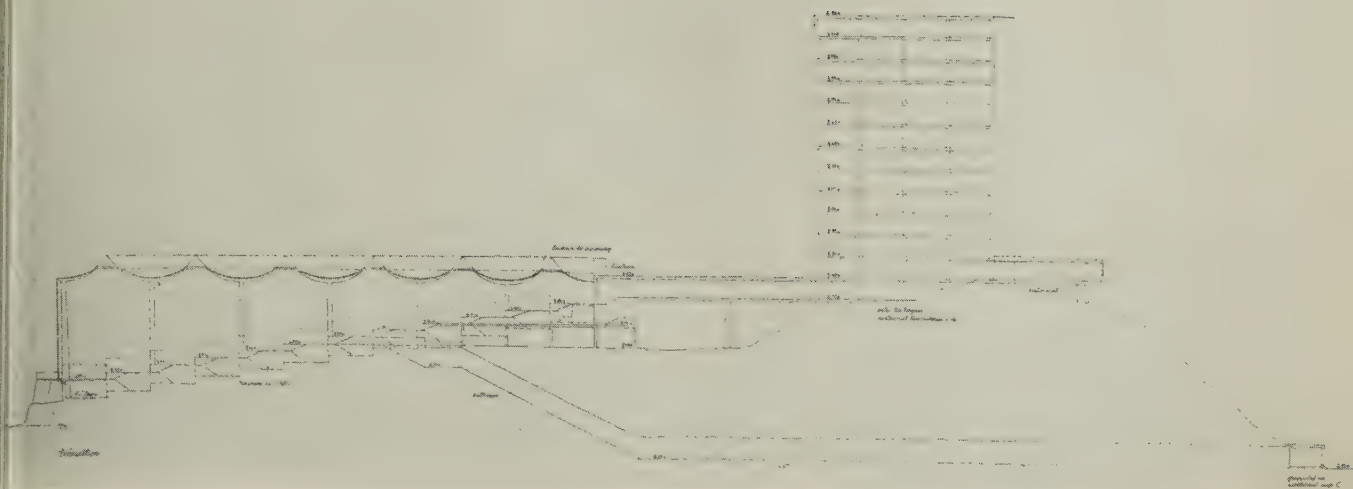
Modellfoto.

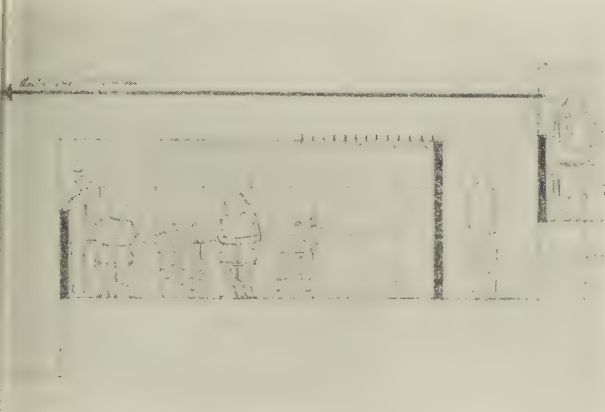
Från Saltstjärnan.

Våning 3 trappor. Skala 1:1000.

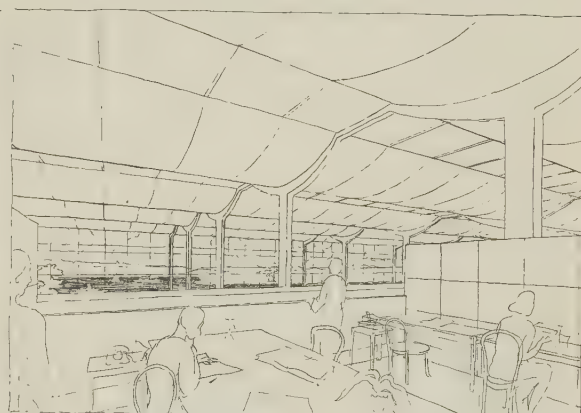

Sektion. Skala 1:1000.

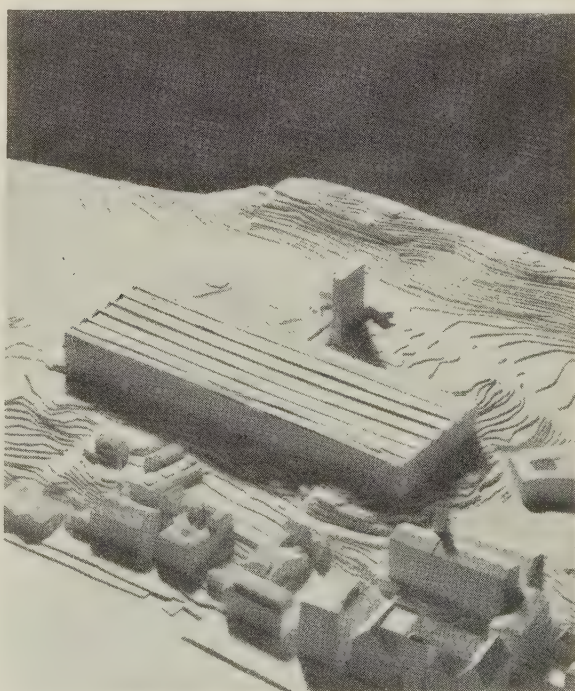

Sektion. Jfr. bilden t. h.

Interiör med utsikt över Saltsjön.

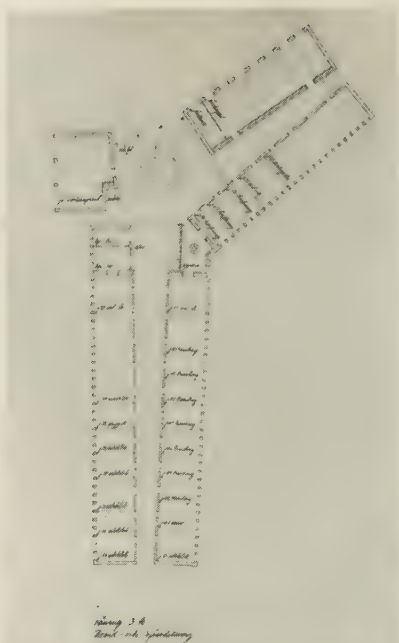
Modellfoto.

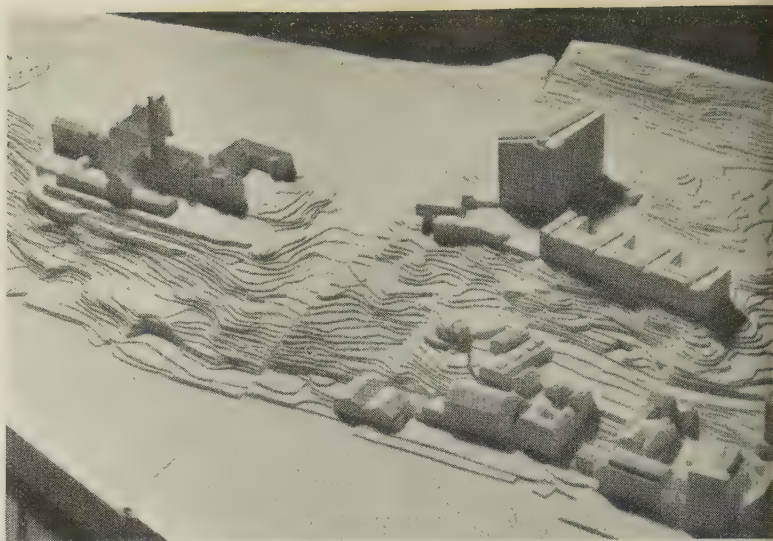
»Folkarena». Inköp 2 000 kr. Arkitekt SAR David Helldén. Medarbetare: arkitekterna Adrian, Lillielund, Wilcox, Franzén, Landström, civilingenjör SVR Sigge Eggwartz och Sven Hedman.

Förslaget är egenartat. Samtliga kontorslokaler äro inrymda i en jättehäll där kontorsutrymmena äro ordnade amfiteatraliskt med utsikt från arbetsplatserna ned mot Strömmen. I en byggnad bakom hallbyggnaden, ca 40 m hög, äro restaurang, klubbbrum samt en del hyreskontor inrymda. Entrén sker från söder genom ett för- rum i berget medelst tre rulltrappor uppe i hallens mitt. Relativt branta vägtillfarter från öster och söder föra också upp till byggnaden. Förslaget inger i många avseenden betänkligheter, men är intressant genom uppslaget att inom ett enda rum organisera ett kontor av denna storleksordning.

Med sin stora yta konsumerar anläggningen större delen av platån och tränger härjante ganska nära om- givande bebyggelse. Endast mot söder har bergets möj- ligheter lämnats eget spelrum.

Våning 3 tr. Skala 1:1000.

Modellfoto.

»Opus 5». Obelönat. Inköpt för 1 000 kr. av Folksam efter tävlingens avgörande. Arkitekterna SAR Rune Lund och Alf Valentin.

De för Folksam avsedda lokalerna äro samlade i en II vån. hög byggnad med oregelbunden planform, under det att de för uthyrning avsedda kontorslokalerna äro inrymda i en fem våningar hög, tämligen koncentrerad byggnad, med kamformig planform. De båda byggnaderna äro utan direkt förbindelse med varandra. Ingångarna till byggnaderna äro belägna i höjd med bergets högplatå, vartill körväg är anvisad från väster. Folksams

byggnad har dock direkta förbindelser med de lågt liggande lokalerna inuti berget och det låga markplanet söder om berget medelst rulltrappa. Kontorslokalernas utformning och förläggning är av visst intresse och rumsdjupen äro goda. Våningsytorna i höghuset äro ur kontorsteknisk synpunkt väl små. De begärda bilokalerna såsom lunchrestaurang m. fl. äro i stort sett godtagbara. Det för Folksam avsedda höghuset är måttfullt i sin utformning och anläggningen i sin helhet är väl balanserad.

Den på udden öster om Danvikshemmet föreslagna bebyggelsen, är visserligen av ringa omfattning, men industribebyggelse är knappast lämplig på denna plats.

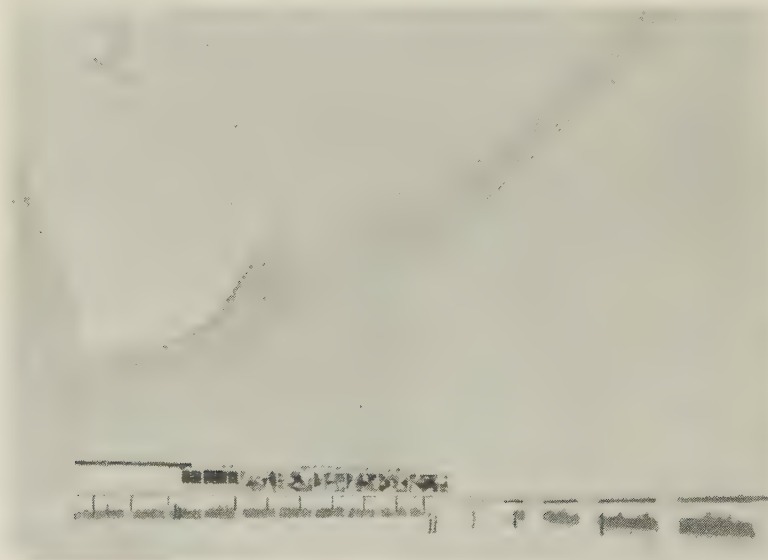
»Balans». Obelönat. Inköpt för 1 000 kr. av Folksam efter tävlingens avgörande. Arkitekt SAR Lennart Tham. Medarbetare: arkitekterna SAR Olof Eriksson och Rolf Leander.

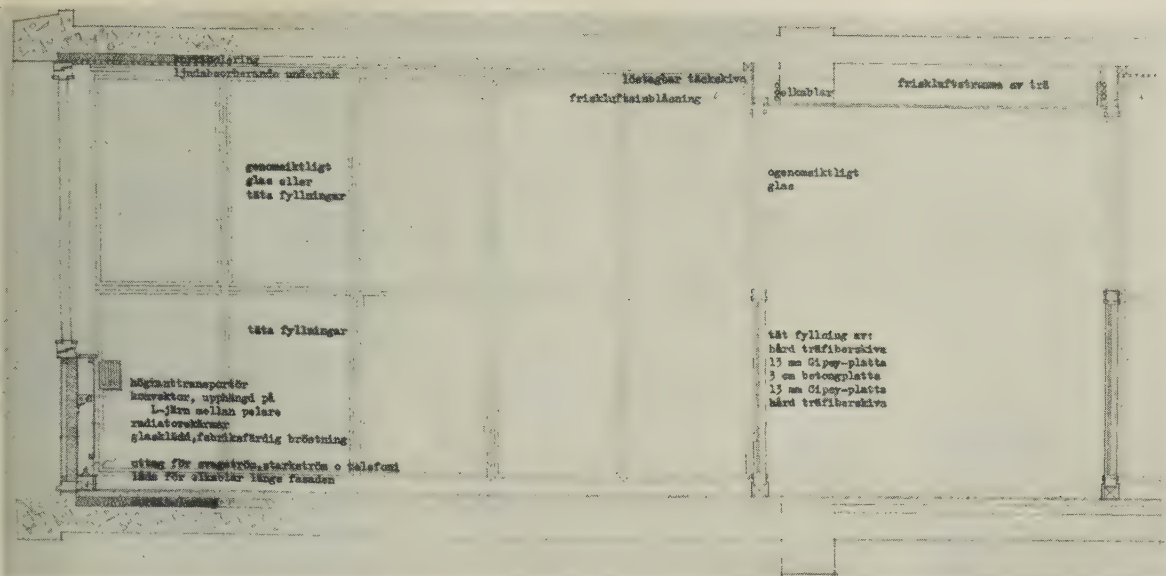
Förslagställaren har strävat efter att få in vertikal-motivet i stadsbilden. Anläggningen sedd rätt norrifrån har ett djärvt anslag, men den väldiga skärmen intill Danviks Hem är svår att fördraga. Tyngden i de stora byggnadskropparna har lättats genom att dessa i stor utsträckning ställts på pelare, vilket medför konstruktiva svårigheter, som i detta fall knappast äro motiverade.

Gemensamhetslokalerna ha med utmärkt tillvaratagande av platsens möjligheter i huvudsak utformats väl och ligga bra till i plan. Entréerna äro godtagbara och varuintaget är en beaktansvärd detalj. Förslagställaren har skrivit tänkvärt om det föreliggande svåra entréproblemet och har över huvudtaget författat en intressant beskrivning.

Gärsperspektiv.

Modellfoto.

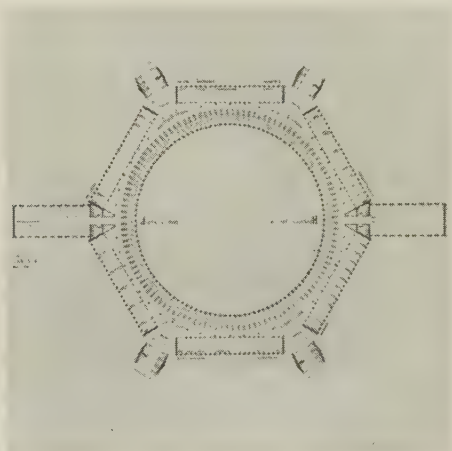
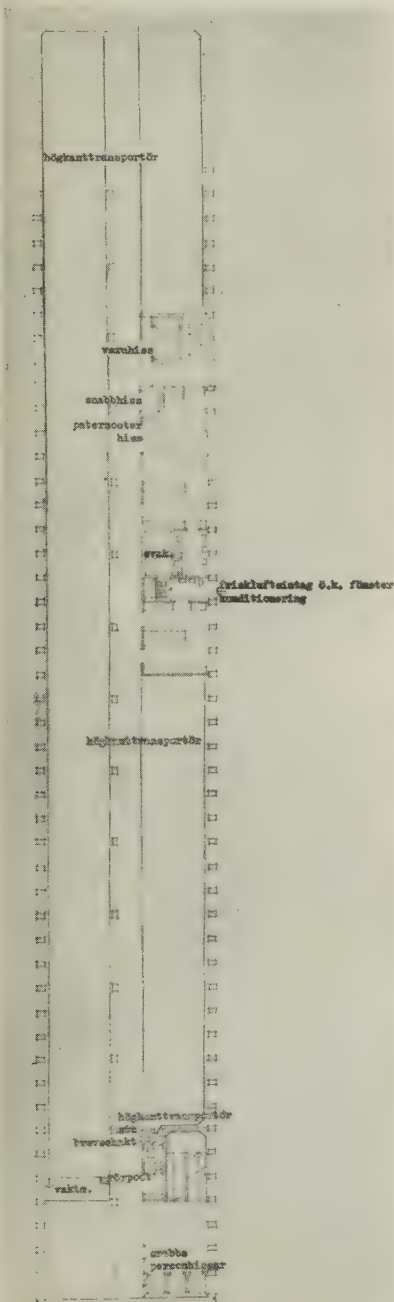

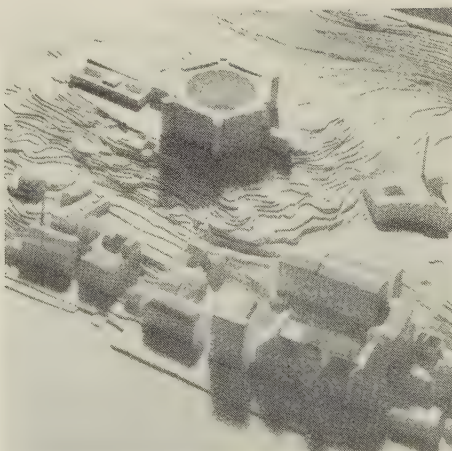
"Balans". Tvärgående mellanvägg. Skala 1:50.

»Bonus». (Nedan t. h.) Obelönat.

Den bärande idén i förslaget är att flertalet arbetsrum ersatts med arbetsplatser förlagda utesfater fasaden till en rund gård. Anordningen synes icke godtagbar, då intrycket av »strålhav» blir alltför framträdande. Passagera utesfater arbetsplatserna bli i allmänhet för smala. Förslaget faller sålunda på sin huvudidé, även om det i en del andra avseenden är av visst intresse.

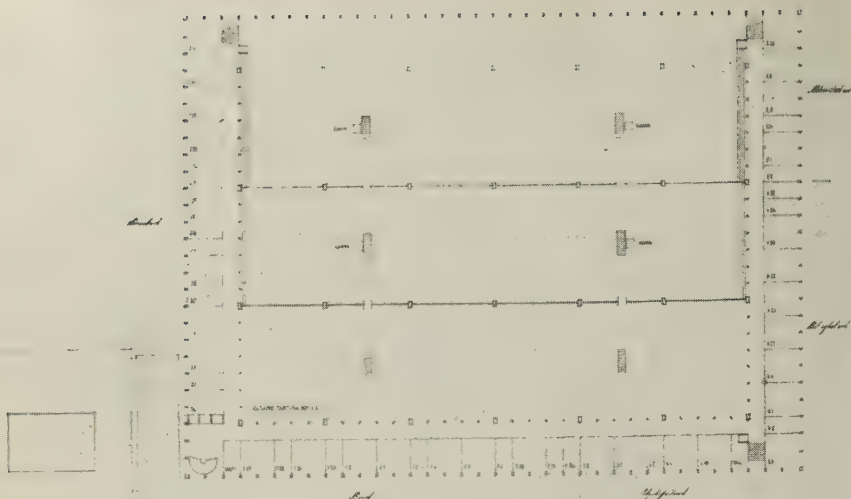

"Bonus". Våning 3 trappor. Skala 1:1000.

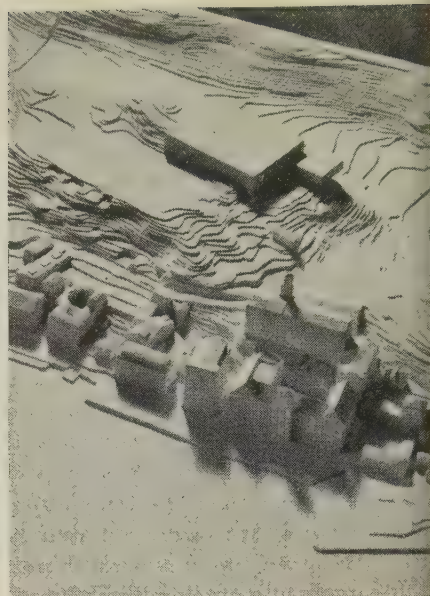

"Bonus". Modellfoto.

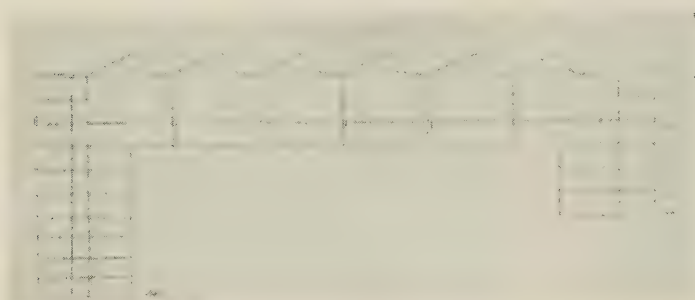
"Balans". Principplan, utvisande olika slag av transportanordningar. Skala 1:500.

Våningsplan 1:1000.

Modellfoto.

Längdsektion.

Ur Prisnämndens sammanfattning:

Sammanfattningsvis kan konstateras, att ett fullständigt tillfredsställande av de i tävlingsprogrammet ställda kraven tydligt stöter på mycket stora svårigheter och att heller icke något av tävlingsförslagen kan sägas helt fylla dem. Några ha lyckats med den yttre gestaltningen, andra ha kommit mycket nära den kontorsmässigt idealiska lösningen. Prisnämnden har sökt finna de förslag, som genom en i möjligaste mån tillfredsställande kombination av goda uppslag för lösning av bägge huvudkraven, och som kunnat bedömas utvecklingsbara, gjort sig mest förtjänta av belöning genom pris eller inköp.

Prisnämndens val har slutligen stått mellan ett tiotal förslag, vilka, om man så vill, kunna sägas vara representativa för de olika »idétyper», som kommit fram i tävlingen. Nämnda i nummerordning äro de ifrågasatta förslagen: motto »Opus 5», som har god balans i uppbyggnaden och ett originellt grepp på planlösningen, »En ros är en ros, är en ros», som arkitektoniskt är ett av de allra vackraste förslagen, men icke fyller kraven för en rationell kontorsorganisation, »Berget grönskar» — ett förslag med utomordentligt gott samband mellan lokalerna och med många intressanta detaljer, men något torrt i arkitekturen, »Folksam över stan», väl genomarbetat, något stelt, men kontorsmässigt uppslagsrikt, dock med en mindre lyckad entré från söder, »Säkerhet framför allt» — ett stjärnhus och ett terrasshus kombinerade, så att en originell entré med snedhiss blivit motiverad, »Balans»: ett konsekvent men hårt arkitektoniskt grepp och väl studerade kontorsplaner samt en väl och balanserat skriven beskrivning, »Kontur» — tävlingens enda förslag med tvåvåningslängor kring slutna gårdar, väl-

»Funktion reklam», Obelönat.

Även om förslaget visar ansatser till en intressant lösning är det alltför knapphändigt redovisat, och det begärda lokalbehovet ej tillgodosett.

studerat i vad det avser Folksam, men saknar ansikte mot söder, varifrån dock alla besökande till Folksam skola nalkas anläggningen, »Quelque chose» — ett arkitektoniskt fint, fast kanske något formbundet förslag, som också kontorsmässigt fyller högt ställda krav, även om i detta avseende omarbetningar måste förutsättas, »Dominant», ett av tävlingens mest genomarbetade och vackrast redovisade förslag, som kontorsmässigt fyller högt ställda fordringar, men har en viss torrhet i arkitekturen, »Folkarena», ett av de allra originellaste förslagen med hela kontoret förlagt till ett enda rum — kanske en framtidens melodi — och slutligen »Tvillingarna», ett förslag med förtjänstfulla idéer, väl redovisade, men behäftat med en viss bundenhet i den yttre formen.

Kostnadsberäkningen, som av tidsbrist måste begränsas till sju förslag, har för dessa visat en sådan relativ jämnhet i byggnadskostnaden, att prisnämnden icke ansett att denna fråga behöver påverka tävlingens utgång.

Prisnämnden har bestått av borgmästaren i Nacka, Martin Andersson, direktörerna i Folksam, Seved Apelqvist och Arne Biörnstad, stadsarkitekten i Nacka, Thor Boije, länsarkitekten Olof Lundgren, stadsarkitekten i Stockholm, Gunnar Wetterling samt professor Helge Zindahl. Som prisnämndens sekreterare har arkitekt SAR Carl-Henrik Kreuger fungerat och såsom särskilda sakkunniga har prisnämnden tillkallat civilingenjör Nils Ranow, Allmänna Betongbyggnadsbyrå, civilingenjör Axel Rosell, Axlander & Rosell Konstruktionsbyrå AB, kontorschefen Folke Odmark, Folksam och civilingenjören Lennart R. Rydin, Kontorens Organisationsbyrå AB.

Det ligger nog ännu något av äventyr och experiment i planerna på att flytta ett storföretags huvudkontor från den egentliga staden till en förort. Man har hittills haft få möjligheter att här i landet studera följderna i olika avseenden av en sådan förflyttning. Och man kan inte utan vidare dra bestämda slutsatser av erfarenheter från andra länder. Det är troligtvis säkert att en svensk kontorstjänstemannagrupp reagerar på samma sätt som t. ex. en amerikansk.

Personalproblemet blir alltid vid en sådan förflyttning ett centralt problem. Hur skall man kunna behålla den gamla personalen och hur skall man få ny? Speciellt då flyttningen sker i en tid som, i likhet med den innevarande, kännetecknas av brist på arbetskraft, måste man räkna med att en viss avgång sker i samband med flyttningen. Hur stor denna avgång blir, kommer givetvis att i viss mån vara beroende av hur en flyttning psykologiskt förberedes bland personalen och vilka förmåner i form av bättre arbetslokaler och annat man kan erbjuda på den nya platsen. Man kan ju alltid räkna med en stamgrupp, vars samhörighet med företaget är så fast att det aldrig hos den uppstår något val mellan att flytta till ny arbetsplats och att övergå till annat företag. Dit hör naturligtvis i första rummet personer med lång tjänstetid och sådana som uppnått en viss förtroendeställning. Det är huvudsakligen bland relativt nyanställda och den s. k. rutinpersonalen man måste räkna med avgång. Det krävs alltså utöver den ordinarie nyrekryteringen en extra sådan vid flyttningen. Var taga denna personal? Ja, man måste i första hand lita till de möjligheter som förorten ifråga bjuder. Det måste bland de där bosatta alltid finnas kontorsanställda, för vilka det innebär en fördel i form av förkortning av restiden m. m. att få arbetsplatsen närmare hemmet. Det kan också tänkas, att som i här föreliggande fall avståndet och kommunikationsmöjligheterna från relativt stora delar av den egentliga staden är sådana, att det är förmånligare för många att ha arbetsplatsen i förorten än exempelvis i city-området.

Vad kommunikationsproblemet beträffar måste det för alla innebära en fördel att under »rusningstiderna» få resa i riktning *mot* den stora trafikströmmen. Den många gånger olidliga trängseln vid resor både bort och hem försvinner. Alla kommunikationsmedel är t. ex. på morgonen endast i högst ringa grad belastade i riktning från staden. Trafikkapaciteten i motsatt riktning är således mycket stor. För trafiken till och från Henriksborg har man först och främst att lita till Saltsjöbadsbansans tåg, med av- och påstigning vid Henriksdals station, varifrån avståndet till den i olika tävlingsförslag projekterade personalingången är jämförelsevis obetydligt. För att undvika överbelastning av hissar och rulltrappor kan man tänka sig att låta arbetstiden för olika sektioner

inom företaget börja och sluta med exempelvis 5 minuters tidsdifferens. Förutsättningen är då givetvis att banan kan ställa tågmöjligheter med samma differens i avgångstiden till förfogande. Läget intill Saltsjöbadsbanan innebär en given fördel ur den synpunkten, att banan utgår från Slussen, där många kommunikationsleder sammanstrålar. Förutom Saltsjöbadsbanan har man ju även spårvägsförbindelser att tillgå. Avståndet från spårvägens ändstation till Henriksborg torde icke verka avskräckande för flertalet anställda.

Ett annat stort personalproblem, som blir aktuellt vid flyttning till en förort, är personalens möjligheter att ordna enskilda angelägenheter under affärstid, exempelvis inköp. I alldeles särskild grad blir problemet brännande då en stor del av personalen består av gifta kvinnor, som vid sidan av förvärvsarbetet även har att helt eller delvis sköta hemmet och inköpen till detta. Även för ogifta ensamboende uppstår samma problem. Naturligtvis måste man som en given förutsättning för att en utflyttning över huvudtaget skall komma till stånd räkna med att, om sådant ej redan existerar, ett affärscentrum i någon form bildas i kontorets omedelbara närhet, så att lunchrast och tiden omedelbart efter kontorstidens slut kan användas till inköp och andra liknande förrättningar. Men det finns anledning befara, att detta affärscentrum kommer att te sig torftigt, särskilt för en personalgrupp som tidigare haft sin arbetsplats inom en storstads affärscentrum. Vad man framför allt kommer att sakna är valfriheten mellan olika affärer och dylikt. En förorts affärscentrum kan ju inte gärna erbjuda så många alternativ.

Man skall dock inte överdriva betydelsen av detta. Det mesta är nog att hänföra till övergångssvårigheter. Ett sätt att bidra till avhjälpande av dessa svårigheter är inrättande av en inköpstjänst, som efter rekvisition gör inköp och levererar varorna färdiga till avhämtning vid kontorstidens slut. För Folksam vidkommande skulle ju problemet ej heller bli så stort, då restiden från Henriksborg till närmast ligande affärscentrum inom staden ej är så lång, utan inköp mycket väl kan medhinnas efter kontorstidens slut.

Även om vissa svårigheter i ovannämnda avseenden kan kvarstå, har man säkert utvägar att i stor utsträckning uppväga dessa, genom de möjligheter som genom en nybyggnad erbjuds att ordna det trivsamt för personalen. Ändamålsenliga, rymliga och estetiskt tilltalande arbetslokaler, fritidslokaler, samlingslokaler etc., allt placerat i en naturskön miljö, högt och fritt, är några av de förmåner som bjuds.

Ett studium av de insända tävlingsförslagen just ur trivselsynpunkt erbjuder mycket av intresse. Ett psykologiskt och även praktiskt felgrepp i planlösningen, som återfinns i några av förslagen (Bonus,

La Citadelle, Max, Tvillingarna) är att korridorer-
na ej placerats mitt i huskroppen. Därigenom er-
håller man två olika rumsdjup. Det större för ett
större antal personer, och det mindre huvudsakligen
för en person, s. k. chefsrum. Dessa båda slag av
rum blir också skilda från varandra. Det blir en »fi-
nare» och en »enklare» sida, vilket ur personalpsy-
kologisk synpunkt måste betraktas som mycket olyck-
ligt. Dessutom är det opraktiskt. Genom att enmans-
rummen inom varje avdelning är få och kräver
mindre yta än flerpersonsrummen, sker en förskjut-
ning så, att avdelningarna blandas och avstånden blir
större. Ett extremt exempel på en ur denna syn-
punkt olämplig planlösning erbjuder »Bonus», en
sexkantig huskropp med en cirkelrund gård. Utåt
mot ljus och rymd ligger »chefsrummen», inåt mot
gården bildas i varje våning ett ringformat samman-
hängande rum för den övriga personalen.

Man kan över huvud taget starkt ifrågasätta lämp-
ligheten av att i denna miljö skapa kringbyggda går-
dar. Inne i storstaden kan gårdarna ha en uppgift
att fylla genom att bilda en avskild oas. Men på
Henriksborgsklippan bör man väl utnyttja den stora
tillgång som ligger i den fria rymden kring klippan.
Detta med de slutna gårdarna får nog, med utgångs-
punkt från här berörda synpunkter, anses vara den
största svagheten i förste pristagarens förslag. I öv-
rigt kan man ju beträffande detta förslag fundera

över lämpligheten att förlägga utsiktsmöjligheterna
över sjön till toiletter och garderober.

De slutna gårdarna går igen i 3:dje pristagarens
förslag, men där är de omgivande huslängorna en-
dast 2 våningar höga, vilket kanske gör det något
lättare att godta den fullständiga avskärmningen.

4:de pristagarens förslag har gårdar öppna mot
söder. Mot norr, mot sjön och den förnämligaste ut-
sikten har förslaget liksom 3:dje pristagaren, korri-
dorer, som gör utsikten till allmän egendom och ej
förbehållen vissa. De mot söder riktade »armarna»
har sidokorridorer, som vidgar sig mot mynningarna
och mot utsikten. Hela byggnaden och det sätt på
vilket omgivningen utformats måste ge var och en
känsla av trivsel, vilket givetvis har stor betydelse
ur personalpsykologisk synpunkt.

Beträffande 2:dre pristagarens förslag skulle man
ur deras synpunkt som skall befolka huset vilja an-
märka på den långa västfasaden, bakom vilken rum-
men under sommarmånaderna antagligen blir mycket
heta.

Många av de icke prisbelönta förslagen har gi-
vetvis intresse ur de här behandlade synpunkterna,
men det skulle föra för långt att uppta alla dessa
till behandling. Intresserade hänvisas till studium av
de här återgivna förslagen.

Folke Odmark.

SYNPUNKTER PÅ BYGGNADSKONSTRUKTIONERNA OCH BYGGNADSKOSTNADERNA

Ur byggnadskonstruktiv synpunkt är samtliga för-
slag förhållandevis lätta att utföra. De extremt höga
husen och särskilt de som är planerade att uppbäras
endast av pelare i bottenvåningen, kommer emeller-
tid att kräva mycket dyrbara konstruktioner.

Med några få undantag har förslagsställarna fram-
lagt sådana synpunkter och önskemål som drivit upp
icke enbart byggnadskostnaderna utan även drifts-
och underhållskostnaderna. Folksamtävlingens avsikt
har visserligen varit att frammana nya idéer, men
trots att många förslag i och för sig varit mycket
intressanta, torde flertalet knappast vara lämpliga
att ekonomiskt omsätta i praktiken.

I nedanstående tabell redovisas de kostnadssiffror,
som framkommit vid en jämförande kostnadsberäk-
ning av en del av tävlingsförslagen. Det bör fram-
hållas, att siffrorna icke är riktiga vad beträffar den
verkliga anläggningskostnaden men däremot betr.
relationen de olika förslagen emellan.

	Total kost- nad exkl. rulltrappor och bergtrum	Total volym i m ³	Teoretisk kubkostnad
»Quelque chose»	12 300 000	119 030	103
»Dominant»	10 220 000	96 000	106
»Kontur»	9 400 000	100 700	93
»Berget grönskar»	9 750 000	99 700	97
»En ros ...»	11 370 000	108 950	104
»Folkarena»	12 247 000	185 300	66
»Balans»	11 663 000	112 700	103
»Opus 5»	11 907 000	111 790	106
»Folksam över stan»	10 095 000	93 050	108
»Säkerhet framför allt» ..	9 948 000	113 860	87

Det är bl. a. det för alla vindar, speciellt nordliga,
synnerligen utsatta byggnadsområdet som begränsar
variationsmöjligheterna om man önskar bygga ekono-
miskt.

För »Quelque chose» har uppgiften lösts lyckligt
vad berör denna synpunkt, men detsamma kan knap-
past sägas om förslagen »En ros ...» och »Balans».
Vid »En ros ...» har visserligen en låg hustyp valts,
men pelarhallen med de alltför kostsamma konstruk-
tionerna har bidragit till att förslaget icke är ekono-
miskt. Detsamma gäller i ännu högre grad »Balans»,
emedan förslagsställaren icke enbart tänkt sig en pe-
larhall i likhet med »En ros ...» utan även en allt-
för hög byggnad. Merkostnaderna för att erhålla en
fullgod värmeisolering över pelarhallarna utgör i
dessa fall, inklusive terrasitputsning, ca 28 kr/m².
Den kostnad, som direkt orsakas av att byggnaden
placeras på pelare utgör 37 kr/m³ av pelarhallens vo-
lym eller för hela byggnadsvolymen av »Balans» stor-
lek 3:50 kr/m³. »En ros ...» har försetts med ett vind-
skydd utmed pelarhallen i form av ett glasparti med
stomme av järn, vilket betingar en kostnad av sam-
manlagt 310 000:— kr. Kostnaderna för pelarhallen
jämför detta vindskydd av glas skulle således för »En
ros ...» uppgå till ca 860 000:— kr eller ca 54:—
kr/m³ av pelarhallens volym.

En del tävlingsförslag har bjälklagsplattor med
oproportionerligt stora spännvidder. Såväl ur eko-
nomisk synpunkt som med hänsyn till önskemålet
att undvika eller att åtminstone reducera sprickbild-
ningen i mellanväggar bör man hålla spännvidden

ör betongplattor nere så mycket som möjligt, helst inte över 5 m mellan stöden, i varje fall om plattorna är fritt upplagda.

Vad beträffar byggnadernas fasadbehandling har olika förslag lämnats. Bl. a. har föreslagits Gustavsbergsplattor av emaljerad plåt, besprutning med polyvinylklorid /plast/, tegelklinker och tonat glas.

En beklädnad med emaljerad plåt på färdigt underlag torde kosta ca 50:— kr/m². För »Dominant» har föreslagits att väggpartierna mellan fasadpelarna och fasadbalkarna skall utfyllas med väggar av impregnerad plank jämte in- och utvändig isolering samt som utvändig beklädnad Gustavsbergsplattor. Kostnaderna för ett dylikt väggparti torde komma att röra sig omkring 90:— kr/m². Detta bör ses mot bakgrunden av att man kan åstadkomma en fullgod vägg, likvärdig i alla avseenden, utom möjligen utseendet, för en färdigkostnad av ca 50:— kr/m².

Den för »Berget grönskar» föreslagna fasadbeklädnaden med tegelklinker /stavtegel/ betingar ett pris av ca 53:— kr/m².

Av de föreslagna fasadbehandlingarna torde den för »Balans» rekommenderade vara den mest originella. Detta gäller närmast bröstningarna, vilka på en värmeisolerad stomme av trä, utvändigt skall beklädas med tonat glas. Bröstningar av detta slag torde komma att kosta totalt ca 70:— kr/m².

För byggnader med betongstomme, torde det knappast vara lämpligt att rekommendera att isoleringsmaterialet /lättbetong/ placeras på insidan, enbart för att erhålla en slät målningsbar betongyta utvändigt såsom har framkommit av förslagen »Balans» och »Opus 5». En sådan konstruktion är olämplig ur många synpunkter. Bl. a. reduceras på detta sätt husets värmekapacitet avsevärt och daggpunkten i väggen flyttas längre in, varför riskerna för fukt-skador ökar.

Frågan huruvida man skall bygga högt eller lågt är intressant ur kostnadssynpunkt. Om man bortser från kostnaderna, är det kontorets funktion som avgör vilket man bör välja, nämligen frågan om kommunikationerna lämpligast ordnas vertikalt eller horisontalt. Vill man ta hänsyn till kostnaderna, kan det nedan anförda teoretiska exemplet vara av ett visst intresse. Exemplet gäller två tänkta byggnader med samma byggnadsvolym, 20 000 m³, och samma totalkostnad, ca 2,5 milj. kr, den ena uppförd i 3 våningar och den andra i 13 våningar.

Grunderna har i båda fallen tänkts nedförda direkt på berg, endast med nödvändig sprängning för att åstadkomma erforderligt utrymme under nedersta bjälklaget. De kostnadsgrupper som är av speciellt intresse i detta fall, fördelar sig procentuellt för de båda teoretiska projekten i enlighet med tabellen överst t. h.

Resterande 51 % resp. 44,5 % av totalkostnaden fördelar sig på snickerier och inredningar, naturstensarbeten på socklar etc., mellanväggar, rabitz- och moniärbeten, kakelbeklädnader, speciella isoleringar, plåtslageri, målning, el-, värme-, sanitets- och ventilationsinstallationer samt administration och vinst. Samtliga dessa poster kan tänkas bli tämligen konstanta, oberoende av husets yttre form, och har sålunda ej specificerats.

	Låghuset 3 vån. %	Höghuset 13 vån. %
Yttertak av betong med pappbeläggning	3,75	1
Bjälklag av betong samt golvbeläggning och putsning av innertak	22	24
Yttreväggar med ut- och invändig puts. a) av lättbetong	9	—
b) av arm. betong	—	13
Grund och bjälklag över endast avplanad bergundergrund samt golvläggning ..	11	3
Trappor med kalkstensbeläggning, smidesräcke samt puts å kupa och omgivande väggar	3,25	5
Hissar	—	9,5
	49	55,5

Av ovanstående tabell kan man utläsa vilka konstruktionsdelar i byggnaden, som det i varje särskilt fall lönar sig bäst att söka förbilliga. Det är vidare intressant att konstatera, att trappor och hissar i ett höghus i ren anläggningskostnad belöper sig på närmare 15 % av den totala byggnadskostnaden. Med utgångspunkt från detta faktum och under förutsättning att enkla grundläggningsförhållanden råder, torde man i regel ha större möjligheter att sänka låghusets totalkostnad än höghusets.

Ser man på tävlingsförslagen, finner man, att anläggningskostnaderna för hissar, exempelvis i »Balans» utgör 264 000:— kr, medan hissar helt saknas i »Kontur». Jämför man i stället kostnaderna för tak med klinkerbeklädnad och membranisolering i nämnda förslag, blir kostnaderna 50 000:— kr resp. 347 000:— kr.

Byggnader i endast en våning, särskilt sådana med tak av omvända valv (»Folkarena») blir mycket kostsamma att utföra, icke minst när det gäller vattenavledningen från taken. Med hänsyn till underhållskostnaderna bör sådana tak också undvikas.

Vad slutligen gäller rulltrapporna, betingar dessa i bästa fall en kostnad av ca 770 000:— kr per dubbeltrappa. För »Folkarena» har föreslagit 3 dubbla rulltrappor, vilka med sprängning kommer att kosta sammanlagt ca 2 700 000:— kr, bortsett från de kostnader som betingas av bergrummen, från vilka ifrågavarande trappor utgår. För att undvika den onödigt stora kostnad som rulltrappor utgör, kan hissarna föras ned till huvudentrés nivå. Merkostnaderna för hissarna jämte sprängning av hisschakten kommer att belöpa sig i genomsnitt till ca 140 000:— kr samt sprängning och beklädnad av gångtunnel fram till hissarna ca 185 000:— kr. Enligt denna genomsnittsberäkning skulle en besparing på ca 445 000:— kr följaktligen kunna göras.

I allmänhet har man haft allt för stort förtroende till möjligheten av att spränga ut bergrum med stora spännvidder, till och med utan att planera skyddsinklädnad. Naturligtvis går det ur teknisk synpunkt att spränga ut sådana stora rum, men de blir alltför dyrbara såväl i utförande som i underhåll. Tjockleken hos det täckande taket blir också alltför liten, i varje fall om man skall ta hänsyn till bombskyddet. Även med en riktig utformning av taken blir risken för takras i sådana fall stor. — I genomsnitt torde kostnaderna i de olika tävlingsförslagen för bergrum vara ca 1 450 000:— kr.

Nils Ranow. Tore Jellne.

Tävlingsobjektets art och läge gör att man inte ens sommartid kan räkna med att ha någon väsentlig hjälp av fönstervädring för att ventilerar arbetslokalerna. En god lösning av ventilationsproblemet är därför en ej oväsentlig detalj i det byggnadskomplex tävlingen gäller, och i många tävlingsförslag har också anvisningar givits om hur förslagsställaren tänkt sig ventilationen anordnad. Även om synpunkterna på ventilations- och värmefrågorna ej i högre grad har influerat bedömningen av tävlingen, kan kanske en del allmänna reflektioner i samband med vad som framkommit i de olika förslagen ha ett visst intresse.

En faktor av stor betydelse i en kontorsbyggnad med det fria läge, som det här gäller, är *vindtrycket* på fasaderna.

I ett kontorshus strävar man ju efter att hålla ett visst övertryck i förhållande till den omgivande luften, för att därigenom hindra, att inläckande kall luft från fönsterspringor och entréer orsakar drag. Det över- (eller under-) tryck som man med hjälp av en rimlig ventilationsanläggning kan åstadkomma i en normal byggnad, har en storleksordning av ca 1 mm vp. De vindtryck, som man i ett läge som det nu ifrågavarande har att räkna med, kan däremot ha en storleksordning av 15 å 20 mm vp, i exceptionella fall mer. Det är tydligt, att alla intag och utsläpp för ventilationsluft som förlägges till väggar utsatta för dylika tryck lätt ger upphov till svårigheter. I fråga om ett begränsat antal intag för ventilationsaggregat kan det vara möjligt att medelst lämplig utformning och automatik i tillräcklig grad övervinna dessa svårigheter.

Förslaget Balans har bl. a. anvisat en lufttrumma av trä i korridortak. Det kan förtjäna påpekas, att detta ej är tillåtet. I samma förslag är anvisat ett ventilationssystem med friskluft i korridortrumma och övertryck i rummen med överströmning till korridor. Detta är ett i många fall föredömligt system och har praktiserats på åtskilliga ställen i Sverige. Det är sålunda icke en nyhet för Sverige, som förslagsställaren antytt.

Somliga förslag har angivit friskluftsintag och utblåsning separat i varje våningsplan. Att göra friskluftsintag på detta sätt är möjligt, men utblåsningen kan däremot icke ske på sådant sätt. Det skulle bl. a. ha till följd en kraftig nedsmutsning av fasaden kring utblåsningsstället.

Det torde ej vara utförbart, att, som i något förslag förutsattes, förse varje fönster med ett i bågen placerat intag, som låter luften, efter att ha passerat ett filter, strömma upp mellan de båda glasen och införas i rummet genom en öppning i innerbågens överkant. Kanske är det teoretiskt möjligt att medelst en i varje intag placerad ventil reglera tillförseln med hänsyn till förhandenvarande vindtryck, men det förefaller osannolikt att det låter sig praktiskt genomföra. En annan allvarlig anmärkning mot den-

na metod för lufttillförseln är, att den av förslagsställaren eftersträfvade minskningen av värmeförlusterna genom fönstret, vinnes på bekostnad av att den inre rutans ytttemperatur blir ännu lägre än vid vanliga dubbelfönster. Redan vid dessa ger den låga ytttemperaturen vintertid upphov till svårigheter i form av för stark ensidig strålningskylning av personer som har sin arbetsplats i närheten av fönsterna. Man kan även befara, att rengöringen av de många filterna skulle visa sig bli ett problem, liksom även rengöringen av fönsternas insidor från det damm, som passerat de nödvändigtvis relativt enkla filterna.

För att undvika olägenheter i form av drag vid fönsterplatserna och överströmning av luft från husets lovartsida till läsidan, torde det vara nödvändigt att ägna frågan om fönsternas täthet särskild uppmärksamhet.

Det förslag (Berget grönskar) som i större delen av byggnadskomplexet har placerat en korridor utefter den utsatta norrsidan, måste med avseende på de nu omtalade problemen anses erbjuda väsentliga fördelar. Även de förslag som uppvisar huskroppar med cirkulär plan torde vara relativt gynnsamma i berörda avseende (ex. Akropolis).

Generellt sett måste man räkna med större svårigheter på grund av vindtrycket, ju högre huskroppar man använder. Minsta svårigheterna är att vänta i de förslag som går ut på låga byggnader kring slutna gårdar (ex. *Quelque chose*, Kontur).

Låga huskroppar ger, jämfört med höga sådana, generellt sett mindre förluster av golvyta för vertikala kanaler, eftersom man måste räkna med att samtliga utsugningskanaler måste föras upp över tak. Även kostnaderna för själva kanalerna blir lägre i en låg huskropp. Utöver de nämnda vindtrycksförhållandena synes de ventilations- och värmetekniska problemen i de inkomna förslagen kunna lösas efter normala linjer. I fråga om ett förslag som Folkarena, där en stor del av byggnaden förlagts i ett enda plan, kan luftbehandling med kylning sommartid eventuellt tänkas bli erforderlig, eftersom värmetillförseln genom solstrålning på tak och lanterniner blir avsevärd.

Speciellt gynnsamma för inplacering av erforderliga ventilations-, värme- och sanitetstekniska anordningar är de planer som omfattar en central del, reserverad för bl. a. dessa ändamål (ex. Sesam, Ararat).

Uppvärmningskostnaderna beror, om man förutsätter jämnvärdig isolering, i huvudsak på hur stora yttertor byggnaderna har. Mycket tunna eller mycket utbredda huskroppar ger sålunda högre kostnader. I de förslag, som upptager byggnader vilande på fristående pelare, utgör understa våningens golv en kylvta utöver de vanliga. För att undvika olägenheter på grund av för låg yttemperatur torde man dessutom böra räkna med att förse dessa golv med direkt uppvärmning medelst ingjutna rörslingor.

Axel Rosell.